

DAIVA ALIŪKAITĖ

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas,
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: geolingvistika, sociolingvistika, per-
ceptyvioji dialektologija, kognityvioji lingvistika.

KALBOS VARIANTIŠKUMAS PAAUGLIŲ AKIMIS: LYTIES KINTAMASIS¹

Variability of Language in the Eyes
of Teenagers: The Variable of Gender

ANOTACIJA

Straipsnyje analizuojama mokslinio projekto *Lietuvių kalba: idealai, ideologijos ir tapatybės lūžiai* eksperimentų medžiaga. Tiriamasis straipsnio klausimas – ar lyties kintamasis yra reikšmingas dydis, diferencijuojantis jaunosios kartos lietuvių kalbos idealus.

Sąmoningųjų ir nesąmoningųjų nuostatų eksperimentų duomenys leidžia svarstyti ir kitus kalbos variantiškumo verčių klausimus. Analizuojant eksperimentų, vykdytų aplink 7 didžiausius regioninius Lietuvos miestus ir Vilniuje (bendra eksperimento dalyvių imtis – 1451 devintos ir dešimos klasės mokinys iš 23 Lietuvos mokyklų), medžiagą, eskizuojami sociolingvistiniai *kalbinės giminės*, didmiesčio kalbos ir bendrinės kalbos atstovų sociolingvistiniai portretai.

ANNOTATION

The article analyses the material from experiments in the research project “Lithuanian language: ideals, ideologies and identity shifts”. The research question is whether the variable of gender is a significant variable differentiating the Lithuanian language ideals of the young generation.

¹ Tyrimas atliktas vykdant projektą *Lietuvių kalba: idealai, ideologijos ir tapatybės lūžiai, 2010–2013* (vykdo Lietuvių kalbos institutas, vadovė Loretą Vaicekauskienė, remia Lietuvos mokslo taryba, sutarties Nr. VAT-14/2010).

ESMINIAI ŽODŽIAI: sociolingvistika, lyties kintamasis, sąmoningosios nuostatos, nesąmoningosios nuostatos, sociolingvistinis portretas.

KEYWORDS: sociolinguistics, variable of gender, conscious attitudes, unconscious attitudes, sociolinguistic portrait.

The combination of experiments of the conscious and unconscious attitudes enables us to consider other issues of evaluations in relation to the variability of language. The analysis of the data of experiments carried out around 7 largest regional cities of Lithuania and Vilnius (the total sample of participants in the experiment – 1451 pupils of the ninth and tenth grade from 23 Lithuanian schools) allows us to sketch sociolinguistic portraits of the representatives of *linguistic homeland*, big city language, and standard language.

1. ĮVADINĖS PASTABOS: LYTIES KINTAMASIS SOCIOLINGVISTINĖJE PERSPEKTYVOJE

Sociolingvistinė perspektyva, tam tikros atskaitos vienetu laikanti socialinį lyties kintamąjį, yra dviplanė.

Pirmasis planas iš esmės sietinas su variantinės sociolingvistikos (angl. *variationist sociolinguistics*) ar kitaip kiekybinės sociolingvistikos (angl. *quantitative sociolinguistics*) tyrimų tradicija (žr. Labov 2004: 6–21). Ši paradigma dažniausiai asocijuojama su Williamo Labovo vardu. Būtent Labovas pirmasis eksplikavo idėją, kad variantiškumas yra prigimtinė kalbos charakteristika (žr. Labov 1969: 728). Galima teigti, kad kaip tik ši tyrėjo įžvalga ir tapo pamatiniu variantinės sociolingvistikos principu (plg. Tagliamonte 2012: 2).

Jau pačiuose pirmuose variantinės sociolingvistikos darbuose lytis įvertinta kaip reikšmingas variantiškumą kalbos bendruomenėje² lemiantis dydis. 1958 m. Johnas L. Fisheris, Naujosios Anglijos (JAV) kaimelyje ištyręs *-in* ir *-ing* vartoseną (plg. *fishin'* ir *fishing*)³ ir kalbamuosius variantus įvardijęs *socialiai lemtais variantais* (angl. *socially conditioned variant*) arba *socialiniais-simboliniais variantais* (angl. *socio-symbolic variants*), konstatuoja, kad mergaitėms būdingesnis *-ing* variantas (daugiau apie tyrimą ir kitų kintamųjų distribuciją žr. Fisher 1964 (1958): 483–489). Iš esmės šiuo Fisherio tyrimu įteisintas lyties kintamojo dvinariškumas – tyrėjas sąmoningai modeliuodamas tyrimą numatė abiejų lyčių informantus. Tokia strategija dialektologinių tyrimų tradicijoje buvo nauja. Čia svarbu pridurti, kad Fische-

² Pažymėtina, kad šiame straipsnyje kategorija *kalbos bendruomenė* atitinka *speech community*, o ne *language community* apibrėžtį. Tik dėl vartosenos tradicijų nepereinama prie *šnekos* ar *šnektos bendruomenės* (daugiau apie šią skirtį žr. Aliūkaitė 2007: 16–18; Vaicekauskienė, Sausverde 2012: 7).

³ Tiriamųjų grupę sudarė 24 vaikai, po lygiai berniukų ir mergaičių. Informantai priklausė dviem amžiaus grupėms, t. y. 3–6 metų ir 7–10 metų. Tiriamąją medžiagą sudarė trijų tipų kalbiniai duomenys: vadinamieji apercepcijos testai (t. y. vaikų prikurti tekstai pagal tyrėjų pateiktus trumpus įžanginius sakinius); atsakymai į formalųjį klausimyną (tik vyresniųjų informantų); neformalieji interviu apie savo veiklą (kelių vyresniųjų informantų) (Fisher 1964 (1958): 483).

rio tyrimas išaugo iš dialektologinių pagrindų⁴, ir pats mokslininkas, pristatydamas savo nuveiktą darbą, svarstė, ar tokių tyrimų nebūtų galima laikyti *lyginamąja ideolektologija* (angl. *comparative idelectology*) (Fisher 1964 (1958): 487).

Ypač reikšmingoje kiekybinės sociolingvistikos tyrimų tradicijai Labovo parengtoje studijoje apie niujorkiečių tartį⁵, kai tyrėjui, vadovaujantis kintamųjų *r* (po balsių, pavyzdžiui, *bar*) ir *th* (pavyzdžiui, *thing*) distribucijos analize, pavyko paaiškinti, tiksliau būtų teigti, – pavyko įrodyti, kad kalbos kaita gali būti tiriamą sistemiskai, lyties kintamajam, kaip reikšmingam dydžiui, taip pat skiriama dėmesio. Laisvieji variantai (angl. *free variation*) iš tiesų yra fikcija, nes iš esmės visi kintamieji sietini su socialinės struktūros vienetais – socialine klase, profesija, lytimi, amžiumi ir pan. Labovas parodė, kad kalbos variacijos modelius (angl. *patterns of variation*) galima nustatyti netgi sudėtingoje didmiesčio kalbos bendruomenėje (daugiau žr. Labov 2006 (1966): viii, 30–33; Mesthrie 2001: 377–381).

Labiau nesigilinant į variantinės sociolingvistikos tradicijos reikšmę sociolingvistinių tyrimų raidai apskritai, pasakytina, kad tam tikros šių pačių pirmųjų tradicijos atstovų suformuluotos išvalgos yra svarbios ir šiame straipsnyje pristatysimam tyrimui. Taigi tiek Fisherio, tiek Labovo tyrimų duomenys rodo, kad mergaitės (tik Fisherio tyrime) ir / ar moterys realizuoja mažiau žymėtųjų kintamųjų, t. y. jų raiška artimesnė standartui, joms būdingesnės prestižinės formos (daugiau žr. Fisher 1964 (1958): 484; Labov 1972: 243; Swann 2003: 221–222).

Stambesnių ar smulkesnių sociolingvistinių studijų, vienaip ar kitaip aktualinančių lyties kintamąjį, yra gausu ir Amerikos, ir kontinentinėje sociolingvistikos tradicijose (plg. žr. Eckert 1989: 245–267; Cheshire 2002: 423–443; Romaine 2003: 98–118; Tagliamonte 2012: 32–34 ir kt.).

1990 m. Labovas, remdamasis daugiau negu 30 metų tyrimų patirtimi, suformulavo principus⁶, apibendrinančius skirtumų tarp vyrų ir moterų kalbėjimo mo-

⁴ 1954–1955 m. Johnas L. Fisheris kartu su žmona rinko kalbinę medžiagą, kurią transkribavus ir buvo atkreiptas dėmesys į *-in* ir *-ing* realizaciją, o tai tapo paskata tyrėjui imtis eksperimentinio tyrimo (žr. Fisher 1964 (1958): 483).

⁵ Dera pridurti, kad dažniausiai variantinės ar kiekybinės sociolingvistikos tyrimų pradžia tapatinama su Williama Labovo 1963 m. Martos Vynuogyno (angl. *Martha's Vineyard*) saloje Masačusetso valstijoje atliktais garsų kaitos (angl. *a sound change*) tyrimais. Tyrėjas taikydamas tiesioginio stebėjimo principus tyrė kalbinių kintamųjų (angl. *linguistic variable*) /ay/ ir /aw/ realizaciją. Kiekybinės sociolingvistikos pirmtakas pažymėjo, kad tiriant /ay/ ir /aw/ fonetinių variantų dažnumą ir distribuciją tarp skirtingo amžiaus, profesijų, etninių grupių atstovų ir kt., bus galima paaiškinti garsų kaitą (daugiau žr. Labov 1972: 7–41). Tačiau niujorkiečių tarties tyrimai, žinoma, padarė didesnę įtaką šios krypties raidai. Reikia pridurti, kad cituojamame leidinyje *Sociolinguistic Patterns* (Labov 1972) perspausdintas 1963 m. publikuotas tyrimas.

⁶ *I principas*. Esant stabiliam sociolingvistiniam susisluoksniavimui, vyrų nestandartinių formų vartojimo dažnis yra didesnis negu moterų. *Ia principas*. Esant kaitai iš viršaus (angl. *change from above*) moterys yra iniciatyvesnės perimti prestižines formas nei vyrai. *II principas*. Esant kaitai iš apačios (angl. *change from below*) moterys dažniausiai yra novatorės.

delius. Lyties kintamasis nėra vertinamas suabsoliutintai. Jo įtaka išryškėja socialinės hierarchijos vidinėje struktūroje, t. y. bet kurioje klasėje konstatuojamas moteriškos lyties kalbos bendruomenės narių prestižinių normų siekis, kita vertus, ir didesnis imlumas inovacijoms (žr. Labov 1990: 210, 213, 215, cit. iš Cheshire 2002: 425–426; taip pat žr. Mesthrie 2003: 106–107).

Svarbu pridurti, kad variantinės sociolingvistikos tyrėjų prieinamos išvados apibendrina aktyviąją kalbinę veiklą.

Antrasis planas sociolingvistikos paradigmoje, lyties kintamąjį laiką reikšmingu dydžiu, sietinas su kalbinių nuostatų tyrimais.

Kalbos konceptus ar bet kokią konkrečią raišką gali vertinti abiejų lyčių atstovai-tiriamieji, taigi išryškėjantys percepcijos ir vertinimo skirtumai gali būti siejami ir su kalbos bendruomenės narių lytimi.

Kalbant apie kalbinių nuostatų tyrimus, svarbi yra tiesioginių (angl. *direct*) ir netiesioginių (angl. *indirect*) tyrimų skirtis. Pirmosios paradigmos tyrimai pagrįsti klausimynais, kai tiriamieji atsakinėja į kalbos vartosenos, kalbų, kalbų atmainų vertinimo klausimus ir pan., netiesioginiai metodai – tiriamąjį objektą užmaskuoja. Metodologiniai sprendimai paslepia pirminį tikslą, taigi, tyrėjų manymu, netiesioginiai metodai užtikrina spontaniškesnius ir atviresnius atsakymus (plg. Obiols 2002: 2).

Kaip pažymėjo Kathryn Campbell-Kibler, nuostatų eksperimentų pagrindas yra stimulai (žr. Campbell-Kibler 2013: 142). Taigi pirmiausia ir paminėtinas 1960 m. Wallace'o Lamberto ir jo komandos sukurtas *kaukės* (angl. *the matched guise technique*)⁷ metodas (žr. Murray 1998: 75–78)⁸, kurio esmė yra tai, kad tiriant kalbines nuostatas, respondentams nėra atskleidžiamas tikrasis tyrimo tikslas, taip tikintis gauti nesimuliuojamų duomenų. Vykdamą *kaukės* tyrimą, tiriamieji klauso žodinių stimulų ir vertina kalbėtojų asmenines, socialines ir kt. savybes.

Katie Drager (2013), apibendrinusi eksperimentinius metodus sociolingvistikoje, išskyrė *kaukės* metodą su spontaniškos kalbos stimulais ir tikslingai parengtais stimulais. Ši – spontaniškos kalbos ir parengto stimulo – skirtis yra svarbi ir pristatysimam tyrimui. Taigi *kaukės* tyrimo esmė yra ta, kad paprastai stimulų garsyne vienas iš kalbėtojų kalba du kartus, vienu atveju neutraliai, kitu atveju atlieka tyrimo organizatorių paskirtąjį *kaukės* vaidmenį, t. y. realizuoja tiriamąją raišką (tai gali būti tarmiškai ar kaip kitaip žymėtas kalbėjimas). Taip išsiaiškinama, ar kalbėjimo variantas klausytojui–vertintojui tikslina, keičia socialinę kalbėtojo charakteristiką, ar ne. Vadinasi, gauti kalbėtojų įverčiai tampa pagrindu nustatyti atmainos socialinę, kultūrinę vertę. *Kaukės* metodas yra priskirtinas prie netiesioginių metodologijų.

⁷ Plg. *kaukės* metodu pagrįstas tyrimas pristatomas Aurelijos Čekuolytės straipsnyje, skirtame analizuoti, kaip jaunimas vertina angliškus žodžius suaugusiųjų kalboje (Čekuolytė 2010: 323–326).

⁸ Tyrėjų pabrėžiama, kad kalbamasis metodas yra vienas iš labiausiai paplitusių kalbinių nuostatų tyrimų metodų (Clopper 2013: 156).

Kalbant apie kalbinių nuostatų tyrimus ne mažiau svarbi yra perceptyviosios dialektologijos paradigma. Denniso R. Prestono 1981 m. (Preston 1989; Preston 1999a: xxiii–xl; Preston 1999b: 359–373; Preston 2002: 57–104) sukurtos ar apibendrintos skirtingų kalbėjimo variantų, pirmiausia tarminių, suvokimo ir vertinimo metodologinės nuostatos sėkmingai pritaikytos JAV, Jungtinėje Karalystėje, Japonijoje, Vengrijoje, Italijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Olandijoje, Turkijoje ir kai kuriuose kituose kraštuose.

Prestonas yra apibūdinęs 4 pagrindinius tokio tyrimo komponentus: tiriamieji turi atlikti *žemėlapio* užduotį (sužymėti jiems žinomas ar įsivaizduojamas variantų ribas žemėlapyje), reitinguoti variantus pagal *taisyklingumą* ir *patrauklumą*, įvertinti variantų *skirtingumą* nuo jų pačių vartojamos atmainos (ar nuo kokio kito lyginamojo nario), lokalizuoti variantus žemėlapyje (daugiau žr. Preston 1999a: xxxiv–xxxv).

Nors tyrimo mechanizmas turi sąsają su Lamberto metodu, pirmiausia tuo, kad dažniausiai per tyrimus naudojami stimulai (rečiau tiriamiesiems tenka pasikliauti savo prisiminimais, vaizdiniais ir pan.), be to, tokių tyrimų rezultatas, kaip ir *kaukės* metodo, – išsiaiškinamos nuostatos dėl vieno ar kito kalbos varianto⁹, visgi yra ir esminių šių metodologijų skirčių. Pirmiausia pabrėžtina, kad perceptyviosios dialektologijos tyrimuose tiriamieji įprastai žino, kad vertina kalbą. Antra, kai kurių perceptyviosios dialektologijos tyrimo segmentų šaknys yra geolingvistinės paradigmos darbuose, plg. *žemėlapio* užduotis, variantų *skirtingumo* nustatymo užduotis (žr. Preston 1999: xxv–xxx; Rensink 1999: 3–7; Daan 1999: 9–30; Kremer 1999: 31–36 ir kt.).

Vadinasi, galima teigti, kad kalbinių nuostatų tradicijos iš esmės išplinta iš dviejų teorinių perspektyvų: socialinės psichologijos, kur tyrimai pirmiausia susiję su skirtingų kalbų vertinimu¹⁰, ir iš perceptyviosios dialektologijos, kurios atstovai telkiasi į vienos kalbos variantiškumo vertinimo ir percepcijos tyrimus.

Dera pasakyti, kad abiejų tradicijų darbuose lyties kintamasis yra svarbus analitinio instrumentarijaus vienetas. Šiame straipsnyje kaip tik ir svarbus šis, antrasis, sociolingvistinių tyrimų planas: analizuojant kalbines nuostatas dėl variantiškumo, svarstoma, *ar lyties kintamasis yra reikšmingas dydis, lemtingai diferencijuojantis jauniosios kartos lietuvių kalbos idealus*.

Pirmosios perspektyvos, t. y. variantinės sociolingvistikos, nuostatos dėl lyties kintamojo į pagrindinę analizę įtraukiamos tik kaip gretinamoji informacija, kadangi pristatysimo tyrimo pagrindas yra ne aktyvios kalbinės veiklos, bet vertinimo ir percepcijos duomenys.

⁹ Šios idėjinės jungtys yra visiškai suprantamos, nes Prestonas buvo Lamberto studentas (žr. Giles, Billings 2004: 190).

¹⁰ Lambertas su komanda *kaukės* metodo ėmėsi siekdamas įvertinti požiūrius į Kanados anglakalbius ir prancūzakalbius (daugiau žr. Murray 1998: 74–75).

1 PAV. Tiriamieji punktai

Taigi šio svarstymo pagrindas – kalbinių nuostatų eksperimentų, vykdytų aplink 7 didžiausius regioninius Lietuvos miestus ir Vilniuje, duomenys. Kalbinė eksperimentų medžiaga – bendrinės kalbos, Vilniaus miesto kalbos, Kauno miesto kalbos ir regionų, t. y. tarmiškai žymėtos, kalbos stimulai. Bendra eksperimento dalyvių imtis – 1451 devintos ir dešimtos klasės mokinys iš 23 Lietuvos mokyklų (tiriamąsias vietas žr. 1 pav.). Tyrimas visuose punktuose atliktas 2012 m.

2. METODOLOGINĖ PLATFORMA: DVINARIS EKSPERIMENTAS

Kalbinių nuostatų eksperimentas yra dvinaris: tiriamos *nesąmoningosios* ir *sąmoningosios* nuostatos. Iš anksto dera pasakyti, kad toks nuostatų tyrimų modelis bet kokių atveju yra sėkmingesnis nei bandymas tirti tik kurią nors vieną nuostatų pusę. Operuojant dviejų tipų duomenimis galima tikėtis didesnio objektyvumo

ir patikimumo. Žinoma, dera pripažinti, kad metalingvistinis diskursas (o kaip tik tokį ir užtikrina verbalizuota nuostatų medžiaga) visada palieka daugiau klausimų negu pirminės kalbinės medžiagos tyrimas, tačiau šiuo atveju būtų tikslinga šiek tiek perfrazuoti Labovą, kuris, komentuodamas kritišką kai kurių savo pirmtakų požiūrį į variacijos modelius didelėse kalbinėse bendruomenėse, *esą, jei ir galima kalbėti apie kokius modelius, tai būtų „jokio modelio modelis“* (angl. *the complete absence of any pattern*), pabrėžė, kad ir labai migloti, neaiškūs variacijos modeliai gali būti tiriami sistemiškai ir gali būti siejami su socialiniais modeliais (žr. Labov 2006: 24, 30). Taigi, kalbant apie metalingvistinio diskurso, arba kitaip subjektyviųjų duomenų, tikslumą vs. klaidingumą, neabejotinai galima tikėtis apibendrinti tam tikrus modelius. Šiuo atveju – tai būtų tam tikri nuostatų variacijos modeliai, kurie, tikėtina, nemenkiau susiję su socialine, regione ir kt. kalbos bendruomenės sąranga ir, dar labiau tikėtina, reflektuoja bendruomenės kalbinį sąmoningumą. Tokią nuostatą iš esmės skatina jau atliktų tyrimų įžvalgos (plg. Kalėdienė 2010: 86; Kliukienė 2010: 104).

2.1. Nesąmoningųjų nuostatų tyrimo modelis

Nesąmoningųjų nuostatų tyrimo pagrindas – stimulų eksperimentas. Eksperimento prototipas – tarptautinio projekto LANCHART (daugiau žr. Kristiansen 2009: 173–178, ypač 1 lentelę p. 174) metodologinė platforma. Nesąmoningosioms nuostatoms išsiaiškinti taikytas vadinamasis *kalbėtojo vertinimo testas* (angl. *speaker evaluation experiment*) (žr. Kristiansen 2010: 544). Taigi tyrimo metodologinis pagrindas iš esmės sietinas ir su Lamberto *kaukės* metodu, ir su Prestono percepcyvosios dialektologijos tyrimų technika.

Per eksperimentą naudota tipinė 7-balė semantinio diferencialo skalė (daugiau apie semantinio diferencialo skalės naudojimą lingvistų tyrimuose žr. Wray, Trott, Bloomer, Reay, Butler 2005: 174–176; Kristiansen 2010: 545) (žr. 2 pav.).

Įprastai semantinio diferencialo antoniminių reikšmių būdvardžiai (ar kt. kalbos dalių konstrukcijos), įvardijantys kokias nors charakteristikas, susiję su dviem dimensijomis, t. y. *statusu* ir *solidarumu* (plg. Ryan, Giles, Sebastian 1982, cit. iš Kristiansen 2010: 545) arba *viršenybe* ir *patrauklumu* bei *dinamizmu* (plg. Zahn, Hopper 1985, cit. iš Kristiansen 2010: 545). Šių dimensijų įverčiai modeliuoja kalbėtojo sociolingvistinį portretą (žr. 1 lentelę). Taigi tyrimų duomenys leis bent jau eskizuoti sociolingvistinius bendrinės kalbos, Vilniaus miesto kalbos ir tarmiškai žymėtos kalbos atstovų portretus.

Visų stimulų kalbėtojai plėtojo tą pačią temą – reišė savo nuomonę apie gerą mokytoją. Dera pridurti, kad beveik visuose stimuluose pasikartoja reikšminiai

Siekiantis tikslo								Neapsisprendęs
Patikimas								Nepatikimas
Rimtas								Lengvabūdis
Įdomus								Nuobodus
Pasitikintis savimi								Nepasitikintis savimi
Protingas								Kvailas
Malonus								Nemalonus
Kietas								Nevykėlis

2 PAV. Vertinimo skalė

temos žodžiai (pvz.: *geras mokytojas, mokinys, pamoka, metodai, pamokos tema* ir pan.), taigi tiriamiesiems pagrįstai galėjo susidaryti įspūdis, kad tyrimas yra susijęs su kokia nors pedagogine problema. Šiuo požymiu eksperimentas atitinka *kaukės* technika pagrįstus tyrimus.

12 stimulų garsyną sudarė 8 pastovūs ir 4 keičiami stimulai. Kiekvienu atveju tiriamieji vertino 4 bendrinės kalbos atstovus (2 merginos ir 2 vaikinai), 4 Vilniaus kalbos atstovus (2 merginos ir 2 vaikinai). Likusių 4 stimulų kalbėtojai (2 merginos ir 2 vaikinai) – atstovauja regiolektinėms raiškoms arba kito didmiesčio (t. y. Kau- no) jaunimo kalbai.

Stimulai, naudoti Telšių grupės tiriamuosiuose punktuose (Žemaičių Kalvarijoje, Sedoje ir Alsėdžiuose)¹¹, vertintini kaip žemaičių tarmės regiolektiniai vienetai; stimulai, naudoti Marijampolės grupės tiriamuosiuose punktuose, vertintini kaip vakarų aukštaičių kauniškių regiolektiniai vienetai; stimulai, naudoti Šiaulių grupės tiriamuosiuose punktuose, vertintini kaip vakarų aukštaičių šiauliškių regiolektiniai vienetai; stimulai, naudoti Panevėžio grupės tiriamuosiuose punktuose, vertintini

¹¹ Kitų grupių tiriamuosius punktus žr. 1 paveikslėlyje.

kaip rytų aukštaičių panevėžiškių regiolektiniai vienetai; stimulai, naudoti Utenos grupės tiriamuosiuose punktuose, vertintini kaip rytų aukštaičių uteniškių regiolektiniai vienetai; stimulai, naudoti Alytaus grupės tiriamuosiuose punktuose, vertintini kaip pietų aukštaičių regiolektiniai vienetai.

Regiolektinis vienetas suprantamas kaip tarpinis variantas tarp tradicinės tarmės¹² ir bendrinės kalbos, atspindintis sudėtingus tarmės ir bendrinės kalbos santykius. Bene pirmasis regiolektinio vieneto – regiolekto – kategoriją pavartojo Cornelijus A. J. Hoppenbrouwersas, šiuo terminu įvardijęs variantą, kuris susiformuoja sumišus, supanašėjus, išsilyginus bendrinei kalbai ir tarnei tarpusavyje (kryptis: tarmė → bendrinė kalba) (žr. Hoppenbrouwers 1983: 1). Kitų autorių vartosenoje regiolektas vartojamas ir kelių dialektų panašėjimo, mišimo, persidengimo dariniui įvardyti (daugiau žr. Aliūkaitė, Merkytė-Švarcienė 2012: 161–162; Aliūkaitė 2013: 5–6).

Visi stimulai parengti iš kelių minučių įrašų, gautų per laisvojo tipo interviu, kurio tema „Geras mokytojas“, su atitinkamų miestų (žr. 1 pav.) mokiniais. Kiekvieno punkto atveju sukaupta ne mažiau kaip 30 interviu, informantus parinkus laikantis iš anksto apibrėžtų kriterijų, t. y. 1) lyties – reikėjo sukaupti abiejų lyčių informantų medžiagos stimulams suformuoti, 2) amžiaus kriterijaus – informantai turėjo būti 11–12 klasės mokiniai; 3) sėslumo kriterijaus – informantai turėjo būti gimę ir augę tiriamajame punkte (t. y. Šiauliuose, Marijampolėje ir kt., žr. 1 pav.). Naudojant *Audacity* programą parengti 13–16 sekundžių stimulai, atspindintys interviu punkto jaunuolių kalbą. Taigi iš interviu medžiagos išsikirti reprezentatyvūs fragmentai stimulams formuoti, išvalytas triukšmas, iškirptos pauzės, tekstas pagarsintas ir kt.

Rengiant regioninės raiškos stimulus, laikytasi stimulų geolingvistinio reprezentatyvumo kriterijaus, t. y. siekta, kad regioniniai stimulai būtų tarmiškai žymėti (pavyzdžiui, žemaičių tarmės regiolektiniams stimulams būdingas žemaitiškas kirčio atitraukimas, nenuoseklus *o* dvibalsinimas; rytų aukštaičių uteniškių regiolektiniai stimulai išsiskiria *o* tarimu (su ryškiu *a* atspalviu) ir pan.). Pabrėžtina, kad tokia stimulų rengimo strategija taikyta, siekiant patikrinti, ar tarmiškai žymėta raiška jaunųjų kalbos bendruomenės narių požiūriu konkuruoja vertės požiūriu su bendrine kalba. Neabejotina, kad raiškos variantiškumas tarmės ir bendrinės kalbos kontinuume yra gerokai įvairesnis, negu įmanoma atskleisti 4 stimulų garsynu. Visgi per eksperimentą parodomi keli tarmiškumo variacijos modeliai, vadinasi, kalbėtojų įverčius galima vertinti kaip regioninės raiškos atstovų įverčius ir, svarbiausia, juos lyginti su Vilniaus miesto kalbos bei bendrinės kalbos atstovų duomenimis. Žinoma, išryškėjusių vertinimų negalima laikyti universaliais, tačiau apie tendencijas kalbėti galima.

¹² Kurios bene aiškiausias kriterijus yra skiriamųjų ypatybių sklaida variante.

Pažymėtinas dar vienas svarbus dalykas: formuojant eksperimentų grupes regionuose (žr. 1 pav.), nesivadovauta tarmių (ar patarmių) ribos kriterijumi, t. y. į tiriamųjų grupę, visais atvejais sąlygiškai įvardijamą pagal miestą, kuriame įrašinėta stimulų medžiaga, pavyzdžiui, Šiaulių grupė, Kauno grupė, Utenos grupė ir t. t., sujungti ne tik tos pačios tarmės (ar patarmės), bet ir skirtingų tarmių (ar patarmių) arealuose esantys eksperimentų punktai. Svarbiausia yra punktų atstumas iki to miesto, kurio tarmiškumo variacijos modelius demonstruoja stimulai (daugiau žr. straipsnio 3.1. dalyje). Neabejotina, kad geografinis artumas yra svarbi kalbinės patirties galimybės sąlyga.

Stimulai, įrašyti Kaune ir Vilniuje¹³, tyrime atstovauja didmiesčio jaunimo kalbos variantams. Kaip ir regiono eksperimentų atveju, stimulų komplektai (2 merginų ir 2 vaikinų) vertinami apibendrintai kaip didmiesčių jaunimo kalbos prototipas.

4 bendrinės kalbos stimulai parengti vadovaujantis ortoepinio stiliaus reikalavimais. Taigi galima teigti, kad tai tikslingai parengti raiškos požiūriu stimulai, siekiant parodyti tarimą, atitinkantį bendrinės kalbos tarties ir kirčiavimo normas.

Per eksperimentus naudotų stimulų garsynų koncepcija yra parodyti kalbos variantiškumą, o tai ir tampa prielaida kalbėti apie nuostatas dėl lietuvių kalbos variantų, kurios tam tikru laipsniu tampa nuoroda į kalbos variantų santykius vartosenoje. Žinoma, vertinami garsynai reprezentuoja tik tam tikrus lietuvių kalbos variantus, tačiau trinarė garsynų struktūra – bendrinės kalbos stimulai, Vilniaus kalbos stimulai ir regiolektiniai stimulai¹⁴ – suponuoja bendresnes išvalgas.

Dera pridurti, kad metodologinė nuostatų eksperimentais gautų duomenų silpnybė yra tai, kad tiriamųjų vertinimus gali lemti ne tik girdimas kalbos variantas, bet ir kiti dydžiai. Tokią išvalgą pirmiausia skatina perceptyviosios dialektologijos tyrėjų darbai. Paprastai perceptyviosios dialektologijos atstovai, atlikdami tarminių stimulų ar mentalinių žemėlapių užduočių tyrimus, ieško bendrų vardiklių tiriamųjų vardijamiems požymiams apibendrinti. Pavyzdžiui, Danielis Longas, apibendrinamas tiriamųjų nurodomas ypatybes, tam tikrus požymių kompleksus įvardija paralingvistinių požymių (angl. *paralinguistic*) (pvz.: *murmėjimas*, *greitas kalbėjimas*, *skardus*, *dainingas kalbėjimas*) terminu (daugiau žr. Long 1999: 192–193; taip pat žr. Aliūkaitė 2007: 58). Primintina, kad perceptyviosios dialektologijos metodologinis principas – tiriamieji žino, kad turi vertinti variantą, o ne kalbėtoją, kitaip nei pristatomo tyrimo atveju, bet paralingvistinių požymių veiksnio ir pristatomo tyrimo atveju visiškai nepaisyti negalima. Taigi ir vienareikšmiškai perkelti kalbėtojo įverčių variantui nedera. Tačiau kaip tik tokie diskusiniai aspektai ir yra mokslinio svarstymo pagrindas.

¹³ Stimulų medžiagos kaupimas organizuotas pagal tuos pačius kriterijus kaip regionuose.

¹⁴ Kauno grupės atveju Kauno jaunimo kalbos atmainos stimulai.

2.2. Sąmoningųjų nuostatų tyrimo modelis

Antrasis tyrimo etapas – sąmoningųjų nuostatų tyrimas. Sąmoningųjų nuostatų tyrimo pagindas – šnektų reitingai (žr. Aliūkaitė 2011: 211–214; Aliūkaitė 2013). Tiriamiesiems parengtoje užduotyje pagal subjektyvų – *labiausiai patinka ... mažiausiai patinka* – kriterijų reikėjo reitinguoti po 12 atmainų, Telšių grupės tiriamieji gavo reitinguoti 16 atmainų sąrašą, o Vilniaus miesto tiriamieji – 10 atmainų.

Atmainų sąrašai, teikti atskiroms tiriamųjų grupėms, buvo parengti iš dviejų dalių, t. y. pastoviosios, į kurią įėjo šios atmainos: *bendrinė kalba, Vilniaus šneka, Kauno šneka, Klaipėdos šneka, Alytaus šneka, Marijampolės šneka, Utenos šneka, Panevėžio šneka, Šiaulių šneka* ir *Telšių šneka*; ir keičiamosios dalies, į kurią kiekvienu atveju įėjo po 2 papildomas šnektas. Pastoviajame šnektų sąrašė įtrauktos visų tiriamų regioninių centrų šnektos ir trijų didmiesčių (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos) šnektos. Keičiamajame – tirtųjų punktų artimiausios aplinkos šnektos (visus sąrašus žr. 2 lentelėje).

Telšių grupei teiktame sąrašė papildomai įtrauktos aukštaičių, žemaičių, dzūkų ir suvalkiečių tarmės. Kaip matyti, geolingvistinė dvinarė tarmių klasifikacija (aukštaičių ir žemaičių) sąmoningųjų nuostatų eksperimente (užduotyse tiriamiesiems) išplėsta iki ketunarės. Taip padaryta vadovaujantis projekto parengiamųjų tyrimų duomenimis (žr. Aliūkaitė 2013: 12–13). Dvinarę lietuvių tarmių klasifikaciją paprastieji kalbos bendruomenės nariai yra papildę dzūkų ir suvalkiečių tarmėmis. Tikėtina, kad tarmių sistemą papildantys nariai – dzūkų ir suvalkiečių tarmė – yra tiriamųjų žinių apie etnografinį Lietuvos suskirstymą atspindys. Taigi tiriant paprastųjų kalbos bendruomenės narių nuostatas, prasminga atsižvelgti į liaudies taksonomiją, taip galima tikėtis didesnio tikslumo.

Pažymėtinas tam tikras termino *šneka* sąlygiškumas. Tyrime nesilaikoma griežtos dialektologinės apibrėžties, kad šneka tai kalbinis vienetas, užimantis mažesnę teritoriją negu tarmė (plg. Kvašytė 2005: 113). Šis terminas pasirinktas kaip paprastesnis, lengviau suprantamas paprastiems kalbos bendruomenės nariams, tam tikrą kalbėjimą, būdingą X teritorijoje (plg. Kaune, Utenoje ar kt.), įvardijantis vienetas vietoje moksliniu požiūriu tikslesnių *atmainos* ar *varianto* terminų. Dera pridurti, kad patys konceptai, pavyzdžiui, Šiaulių šneka, Utenos šneka, Kauno šneka ir kt., yra nemenki abstraktai. Tokie vardikliai iš esmės eliminuoja variantiškumą, jei griežtai vertintume iš variantinės sociolingvistikos pozicijų. Tiksliau būtų vardyti *Šiaulių miesto šnektos* (ar variantai) ir t. t., nes miesto variantų sistema iš esmės atitinka miesto demografinę, socialinę ir netgi regioninę sanklodą. Neabejotina, kad miestuose intensyviausiai vyksta pidžinizacijos ir kreolizacijos procesai. Žinoma, turimi omenyje švelnieji pidžinizacijos ir kreolizacijos scenarijai, kai susiduriama su tarmių konvergencijos, išlyginimo procesais, kurie neišvengiami dėl miestų regioninės ir socialinės sanklodos. Čia dera prisiminti ir jau minėtą Labovo

variacijos modelių koncepciją (žr. Labov 2006: viii, 30–33). Kita vertus, atliktas tyrimas orientuotas į nuostatas, taigi pirmiausia dėmesys skiriamas sociokultūriniam lygmeniui. Vadinasi, kaip atskiri *kalbos idealai*, tam tikri vaizdiniai yra galimi ir tokie apibendrinti konceptai – Šiaulių šnekta, Vilniaus šnekta ir kt. Žinoma, neabejotina, kad ir apibendrinti vaizdiniai integruoja skiriamąsias charakteristikas, pavyzdžiui, *indikatorius* (angl. *indicators*) (žr. Labov 1972: 273), kuriais iš esmės ir pagrįstas pirmojo eksperimento (nesąmoningųjų nuostatų tyrimo) stimulų formavimas. Antras dalykas, kurį dera paminėti, yra tai, kad šio pagrindinio atmainų sąrašo dalies vienetai nėra vienos vertės geolingvistinės informacijos požiūriu. Žinoma, negalima teigti, kad paprasti kalbos bendruomenės nariai Utenos šnektą neabejotinai suplakė su rytų aukštaičių uteniškių patarme ar Panevėžio šnektą – su rytų aukštaičiais panevėžiškiais, tačiau manytina, kad kai kurie šnektų sąrašo vienetai tiriamiesiems galėjo kelti stereotipinių asociacijų, be to, kai kurie miestai, kaip rodo tyrimai, laikytini tarmių prototipiniais miestais (plg. Aliūkaitė 2007: 182). Tvirtai teigti, kad toks žinojimas galėjo veikti įvertį, negalima, kita vertus, grįžtant prie pagrindinio tyrimo tikslo, reikia pasakyti, kad tokia duomenų slinktis netgi būtų reikšminga – ji parodytų diferencijuotą dialektų (apskritai atmainų) vertinimą.

3. NESĄMONINGŪJŲ NUOSTATŲ DUOMENYS IR LYTIES KINTAMASIS

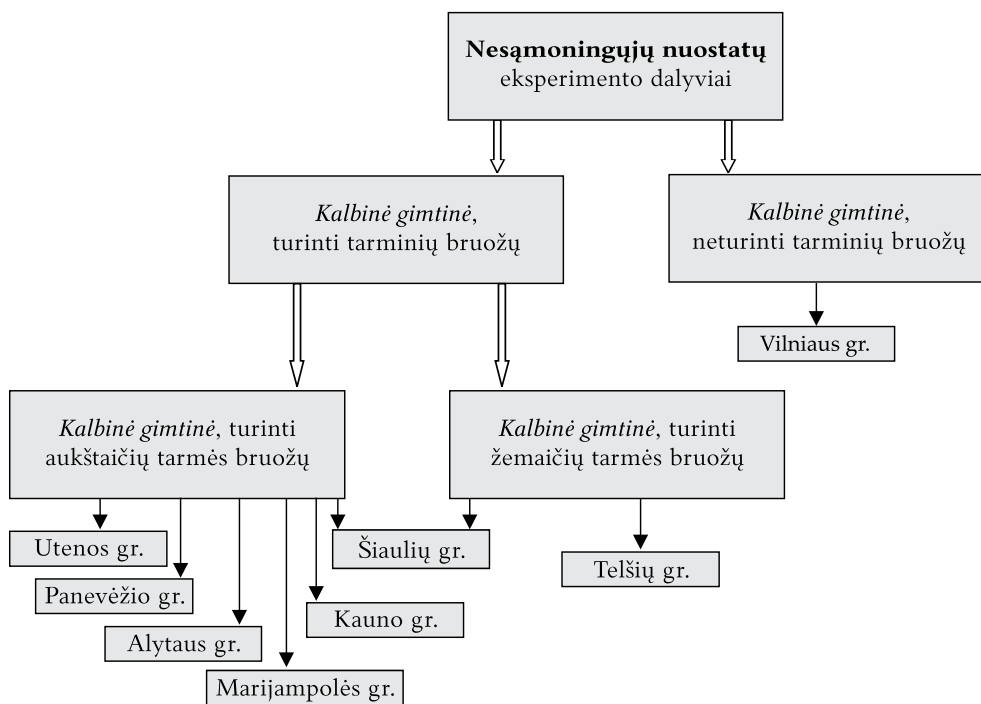
Pradedant nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenų analizę, aktualios jau referuotos Labovo įžvalgos dėl aktyviosios kalbinės bendruomenės narių veiklos (žr. Labov 1990: 210, 213, 215, cit. iš Cheshire 2002: 425–426). Tyrėjo suformuluoti principai yra tvirta prielaida tikėtis ir nuostatų variacijos modelių tarp skirtingų lyčių tiriamųjų.

Galėtume teigti, kad tiriamuoju atveju lyties kintamasis yra antro laipsnio matmuo, lemiantis duomenų perskyrą. Pirmoje vietoje, be abejo, yra tiriamųjų gyvenamoji vieta, gal net kiek plačiau – regionas. Taigi iš perceptyviosios dialektologijos paradigmos čia tinka pritaikyti *kalbinės gimtinės* (angl. *linguistic homeland*) konceptą (žr. Diercks 2002: 51–52). Nesąmoningųjų nuostatų modeliai taip ir aptariami. Pirmiausia įvertinamas *kalbinės gimtinės* atstovo sociolingvistinis portretas, paskui pereinama prie bendrinės kalbos atstovo sociolingvistinio portreto. Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistinis portretas analizuojamas pagrėčiui su bendrinės kalbos atstovo portretu. Reikia pridurti, kad sociolingvistinio portreto kategorija tyrime vartojama šiek tiek laisviau nei įprasta sociolingvistiniuose tyrimuose. Komentuojamos tik *statuso* ir *solidarumo*, *viršenybės* ir *patrauklumo* dimensijų kalbėtojų savybės (žr. 1 lentelę). Pagal tyrimo metodologinį modelį išvardytųjų dimensijų ypatybių sociolingvistinio portreto įverčiai atskleidžia nuostatas dėl girdimo varianto.

3.1. Kalbinės giminės atstovo sociolingvistinis portretas

Tyrimo dalyvių *kalbinės giminės* galima suskirstyti pagal tarmiškumo sklaidos galimybę jose (žr. 3 pav.; taip pat žr. 1 pav.).

Vienų tiriamųjų *kalbinėje gimtinėje* galima labiau tikėtis tarminių kodų patirties negu kitų. Pirmajam tipui priklausytų Marijampolės grupės (Kalvarijos, Vilkaviškio, Pilviškių), Telšių grupės (Žemaičių Kalvarijos, Sedos ir Alsėdžių), Utenos grupės (Svėdasų, Užpalių ir Alantos), Šiaulių grupės (Gruzdžių, Kuršėnų, Radviliškio), Alytaus grupės (Daugų, Butrimonių ir Simno), Panevėžio grupės (Ramygalos, Krekenavos, Pumpėnų) ir Kauno grupės (Kruonio, Babtų, Vilkijos) tiriamieji. Beveik visos šių grupių vietovės, kurių mokyklose vykdyti eksperimentai, yra lietuvių kalbos atlaso punktai (pvz.: Kalvarija – 639 *Lietuvių kalbos atlaso* punktas; Vilkaviškis – 584, Pilviškiai – 566, Žemaičių Kalvarija – 66, Seda – 43, Alsėdžiai – 96 ir t. t. (žr. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija* 2004: 299–318). Antrajam tipui priskirtini tik Vilniaus grupės (Mikalojaus Daukšos vidurinės mokyklos ir Abraomo Kulviečio vidurinės mokyklos) tiriamieji.

3 PAV. Eksperimento dalyvių (stimulų vertintojų) klasifikacija

Reikia pripažinti, kad toks tiriamųjų suskirstymas gali pasirodyti gana sąlygiškas ir netgi šiek tiek stereotipiškas. Gali susidaryti įspūdis, kad taip suskirstant vadovaujamasi nuostata, kad regionai *a priori* sietini su tarminiais, bent jau regiolektiniais, kodais, o didmiestis – su bendrinės kalbos vartosenos zona. Taip tikrai nėra, nes horizontalus atskyrimas prasilenktų ne tik su sociolingvistikos aksioma, t. y. kalbos variantiškumo samprata, bet ir su geolingvistikos nuostatomis, tarmėtyroje įteisintomis *dinamiškos erdvės* sampratą (angl. *dynamic space*) (žr. Hernández-Campoy 1999: 78, 80). Be to, ir Lietuvos didmiesčiuose atlikti kalbinių nuostatų tyrimai atskleidžia gerą gyventojų dialekto kompetenciją (žr. Kliukienė 2010: 95, 99), vadinasi, didmiestis negali būti griežtai vertinamas kaip *kalbinė gimtinė* be tarminio pasluoksnio.

Visgi yra esminis skirtumas tarp visų kitų tiriamųjų grupių ir Vilniaus miesto tiriamųjų, kuris ir pateisina tokį eksperimento dalyvių suskirstymą. Regioniniuose punktuose bent jau tikėtinas regiolektinis homogeniškumas, pavyzdžiui, Dauguose galima tikėtis *kalbinės gimtinės* su pietų aukštaičių pasluoksniu, Sedoje – su žemaičių tarmės pasluoksniu ir pan., kuris gali būti vertinamas kaip tvirta prielaida paprastam kalbos bendruomenės nariui turėti tam tikro varianto, nebūtinai mielo ir patrauklaus, bet su aiškiais (bent jau jo subjektyviu vertinimu) ypatybėmis, vaizdinį (plg. Inoue 1999b: 174), kuris jo sąmonėje (ar pasąmonėje) funkcionuoja kaip tam tikras prototipas, padedąs atskirti *savus* ir *svetimus*. Tolesnė eiga priklauso nuo to, ar kalbiniu požiūriu atpažinti *savi* yra laikomi *savais*, t. y. ar regiolektinis vienetas, atpažintas *objektyviai* kaip *kalbinės gimtinės*, daugiau mažiau artimos aplinkos kodas, yra *savas* pačiam vertintojui, tinkamas jo saviraiškai ir gyvenimui. Taigi viskas priklauso nuo to, kokia yra *kalbinės gimtinės* kodo (*savi*)vertė kalbos bendruomenės nario požiūriu.

Dera pridurti, kad su vartosenos dalykais, t. y. paties kalbos bendruomenės nario vartojamu kodu, vienoks ar kitoks vertinimas nebūtinai yra tiesiogiai susijęs. *Kalbinės gimtinės* kodo refleksija ir aktyvioji kalbinė veikla dažnai gali būti radikaliai prasilenkiantys dalykai. Neatsitiktinai vienas iš vadinamųjų *kalbos mitų* ar *mitų apie kalbą* kaip tik ir įvardija šią skirtį – savistabos ir percepcijos skirtį¹⁵. *Visi kalba su akcentu, išskyrus mane* (angl. *Everyone Has an Accent Except Me*) – taip skamba dvidešimtas mitas¹⁶, kuriuo aiškiai apibendrinama beveik tipinė, kitaip tyrėjai nebūtų įtraukę šios kolizijos į kalbos mitų dvidešimt vienetuką, paprastojo kalbos bendruomenės nario pozicija.

¹⁵ Beje, kai kuriais atvejais tikriausiai nederėtų atmeti ir simuliacijos reiškinių, nes nebūtinai tiriamųjų išreiškiamos nuostatos, tiriamojo „atsivėrimas“ per tyrimą atitinka realias nuostatas.

¹⁶ Tokia tvarka mitus sudėjo Laurie'is Baueris ir Peteris Trudgillas studijoje *Language Myths* (1998). Šį mitą paneigti bando Johnas H. Eslingas (žr. Esling 1998: 169–175). Tačiau tai, žinoma, tik mokslinė perspektyva ir argumentai yra svarbūs tyrimams, o ne vartotojams, kuriems kalba reikalinga gyvenant gyvenimą.

Kalbant apie Vilniaus miesto tiriamuosius vertinti jų lojalumo tarminiam kodui negalima dėl kelių priežasčių. Kaip kultūrinės, urbanistinės, socialinės ir pan. traucos centro, šio didmiesčio regioninės sanklodos įvairovė, kuri yra prielaida ir tarminiam variantiškumui, negalima abejoti. Be to, daugiakalbio miesto (žr. Gudavičienė 2010: 207–229) charakteristika taip pat prisideda prie tokios (žr. 3 pav.) duomenų perskyros.

Vadinasi, nepaisant diskutuotinų dalykų, reikia pripažinti, kad didmiesčio gyventojų *kalbinės gimtinės* vaizdiny negali būti asocijuojamas su tarmine raiška kaip *kalbinės gimtinės* prototipu. Taigi ši tiriamųjų grupė tampa savotišku tyrimo lakmu su patikrinti, ar dviejų (t. y. bendrinė kalbos ir Vilniaus kalbos) variantų vertinimo polinkiai, kai *tertium non datur*, atitinka tas pačias tendencijas, kaip ir regionuose, t. y. ar renkantis iš trijų (regionuose) ir tik iš dviejų (didmiestyje) ryškėja tie patys patraukliausi kalbėtojai (t. y. kalbos idealai).

Žinoma, tris variantus išreitinguoti yra daugiau galimybių nei du, tačiau čia ir yra paslėptas eksperimentų tikslas – patikrinti, kiek panašūs ir kiek skiriasi regiono jauno žmogaus ir didmiesčio jauno žmogaus kalbos idealų vaizdinių sistema, o gal esama bendrų idealų.

Taigi, kuri *kalbinė gimtinė*, – ar ta, kuri neatsiejama nuo tam tikro ryškesnio ar mažesnio tarmiškumo, ar ta, kuri siejama su nelokalizuojama (o gal kaip tik lokalizuojama, net labai konkrečiai (plg. Čičirkaitė, Vaicekauskienė 2011: 57–76; Aliūkaitė, Merkytė-Švarcienė 2012: 167–173) raiška, yra patrauklesnė? Kurios kalbinės gimtinės atstovo sociolingvistinis portretas yra patrauklesnis ir pan.? Ir, svarbiausia, ar vienodą sociolingvistinį savo *kalbinės gimtinės* atstovo portretą eskizuoja merginos ir vaikinai?

Iš nesąmoningųjų nuostatų eksperimentų duomenų matyti, kad visuose regionų punktuose jaunosios kartos kalbos bendruomenės nariai nupiešė labiau nepatrauklų nei patrauklų *kalbinės gimtinės* (regiolektinės raiškos) atstovo sociolingvistinį portretą, jeigu lygintume su bendrinės kalbos atstovo ar Vilniaus kalbos atstovo portretu. Iš to išplaukia, kad regiolektiniai kalbos variantai visose tiriamųjų grupėse vertinami prasčiau negu bendrinė kalba ar Vilniaus kalba. Pridurtina, kad taip teigti teisinga, jei visus keturis kiekvieno varianto kalbėtojus vertinsime holistiškai, kaip tam tikro variantiškumo reprezentantą, nes atskirų stimulų įvėrčiai suskaido, nors ir labai nereikšmingai, beveik nuoseklią kalbos variantiškumo verčių hierarchiją.

Siejant lyties kintamąjį su trinario – bendrinės kalbos, Vilniaus kalbos ir regiolektinio – variantiškumo vertinimu išryškėja šiokių tokių skirtumų atskirose grupėse.

Vertindami *kalbinės gimtinės* atstovo kodus Marijampolės grupės tiriamieji, ir mergaitės, ir berniukai, buvo nuoseklūs. Kalvarijos, Vilkaviškio ir Pilviškių jaunieji tiriamieji ir tiriamosios sukūrė labai panašų sociolingvistinį *kalbinės gimtinės* atstovo portretą (žr. 3 lentelę). Statistiškai reikšmingų skirtumų iš esmės nėra (žr. 4 lente-

lę). Statistiškai *reikšmingai* skiriasi mergaičių ir berniukų nuostatos tik dėl vieno MarB (6)¹⁷ kalbėtojo bruožo, t. y. šio stimulo atstovas atrodo labiau *malonus* mergaitėms. Bendras šio solidarumo dimensijos bruožo įvertis žemas (tik 7,56; palyginti bendrinės kalbos atstovų šio bruožo įverčiai tarp Marijampolės grupės tiriamųjų yra 4,82; 5,52; 5,80), taigi, manytina, kad šios skirties sureikšminti nederėtų, nes pagal kitus parametrus MarB (6) mergaičių ir berniukų vertinimas nesiskiria. Vadinasi, galima apibendrintai teigti, kad solidarumo laipsnis su *kalbinės gimtinės* kodu tarp mergaičių ir berniukų yra vienodas. Kad jis nėra aukštas, rodo daug palankiau eskiuojami bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos atstovų sociolingvistiniai portretai.

Tokie duomenys skatina prielaidą dėl vadinamojo *dialekto menkavertiškumo kompleks*o (angl. *dialect inferiority complex*) (žr. Sibata 1958, cit. iš Inoue 1999a: 148). Perceptyviosios dialektologijos tyrimai rodo (plg. Evans 2002: 71–93), kad atsiri-bojimas nuo *kalbinės gimtinės* raiškos ir prielankumas kitoms raiškos būdingas tokioms bendruomenėms, kurios artimos aplinkos tarminių kodų dėl vienokių ar kitokių aplinkybių nelaiko lygiaverčiais pirmiausia viešojo domeno kodais.

Taikliai *dialekto menkavertiškumo kompleks*o priežastis paaiškina Fumio Inoue, pristatydamas *dialekto vaizdinio* (angl. *dialect image*) koncepciją. Tyrėjas teigia, kad *dialekto vaizdinį* lemia ir pats dialektas, ir stereotipiniai vietos bei gyventojų vaizdiniai (galėtume pridurti – stereotipai). Vaizdinys, jo teigimu, gali turėti įtakos dialektų kaitai bei tarminių kodų sklaidai apskritai, jei kalbėtume apie lingvistus dominančius aspektus. Kartu *dialekto vaizdinys* yra ir *dialekto menkavertiškumo kompleks*o priežastis – tai, Inoue požiūriu, jau socialinės psichologijos tyrėjų inter-resų laukas (daugiau žr. Inoue 1999a: 147–159¹⁸; Inoue 1999b: 174).

Taigi iš to, kas pasakyta, galima teigti, kad Kalvarijos, Vilkaviškio ir Pilviškių jaunųjų tiriamųjų (ir mergaičių, ir berniukų) *dialekto vaizdinys*, konkrečiu atveju tai būtų vakarų aukštaičių kauniškių kapsų krašto (žr. Bacevičiūtė, Mikulėnienė, Salienė 2005: 93–95) regiolektinio kodo vaizdinys, lemia bent jau silpną *dialekto menkavertiškumo kompleks*ą.

Kyla klausimas, ar tik toks *kalbinės gimtinės* atstovo sociolingvistinio portreto paaiškinimas galimas. Veikiausiai ne, bet kitokia perspektyva bus pristatyta ieškant nesąmoningųjų ir sąmoningųjų nuostatų sąlyčio taškų ir skirtumų logikos. O dabar šiek tiek apie kitų grupių nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenis.

Šiaulių grupės (Gruzdžių, Kuršėnų, Radviliškio) tiriamosios ir tiriamieji, vertindami Šiaulių stimulų variantiškumą, iš esmės atskleidžia labai panašias nesąmoningąsias nuostatas. Regiolektinei raiškai aukšti įverčiai neskiriami (žr. 5 lentelė).

¹⁷ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Mar – Marijampolės stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

¹⁸ Ypač 11.7. schemą, esančią p. 158.

Tik šiek tiek palankesni, eskizuodami sociolingvistinį regiolektinės raiškos atstovo portretą, yra berniukai. ŠiaulM (3)¹⁹ ir ŠiaulB (12) kalbėtojų *rimtumo vs. lengvabūdiškumo* vertinimas tarp berniukų ir mergaičių *reikšmingai* skiriasi. Jiems ir kalbėtoja ŠiaulAuM (3), ir kalbėtojas ŠiaulAuB (12) pasirodė besantys labiau *rimti* negu lengvabūdžiai (žr. 6 lentelė). Žinoma, negalima nepaisyti ir diskurso veiksnio. Galimas variantas, kad kaip tik šių kalbėtojų nuomonė apie gerą mokytoją pasirodė tiriamiesiems labiausiai priimtina, rimtai argumentuota.

Apskritai berniukų didesnis palankumas regiolektinei raiškai yra labiau tikėtinas nei netikėtinas. Tai atitinka ir sociolingvistikos tyrimuose apibendrintą vartosenos modelį (žr. referuotą Labovo I principą šio straipsnio dalyje 1. *Įvadinės pastabos: lyties kintamasis sociolingvistinėje perspektyvoje*). Tačiau, reikia pripažinti, kad ši sąlyga neišpildoma. Iš nesąmoningųjų nuostatų išryškėjantis sociolingvistinis regiolektinės raiškos atstovo portretas nerodo, kad tokia raiška yra berniukų palaikomas vartosenos modelis.

Kitos grupės – Dzūkijos etnografinio regiono – tiriamųjų, t. y. Daugų, Butrimonių ir Simno mokinių, nuostatos dėl *kalbinės gimtinės* išsiskiria. Šioje grupėje lyties kintamasis turi nuostatas diferencijuojančios galios. Dėl visų keturių kalbėtojų berniukų ir mergaičių nuostatos *reikšmingai* skiriasi. Reikšmingumo laipsnis kiekvienu atveju skirtingas (žr. 8 lentelę).

Taigi vertindamos ALM (3)²⁰ kalbėtoją šios grupės tiriamosios išreiškia palankesnes nuostatas dėl jos *rimtumo, pasitikėjimo savimi, protingumo, malonumo*. Vertindamos ALM (9) kalbėtoją, šios grupės tiriamosios palankiau negu berniukai vertina kalbėtojos *rimtumą, malonumą, patikimumą, įdomumą ir protingumą*. Visais atvejais tarp mergaičių ir berniukų nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu išryškėja statistiškai *reikšmingų* arba *labai reikšmingų* skirtumų. Abi kalbėtojos labiausiai įvertintos kaip *rimtos*. Galima kelti klausimą, ar tokios nuostatos rodo solidarizavimą su tos pačios lyties kalbėtojomis. Veikiausiai ne. Taip būtų galima teigti tokiu atveju, jei mergaitės kalbėtojus-berniukus būtų įvertinusios ne taip palankiai kaip mergaites-kalbėtojas. Nors bendri visų dimensijų (plg. 1 lentelę) įverčiai nėra labai aukšti ir yra statistiškai reikšmingai besiskiriantys nuo bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos atstovų įverčių, visgi mergaičių eskizuojamas sociolingvistinis *kalbinės gimtinės* atstovo (kaip ir atstovės) portretas leidžia teigti, kad regiolektiniu (su aukštaičių tarmės (pietų aukštaičių patarmės) pasluoksniu) kodu prabilęs jaunuolis ar jaunuolė netampa visai svetimu, įtartinu, kurio asmenybe galima suabejoti (žr. 7 lentelę). Mer-

¹⁹ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Šiaul – Šiaulių stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

²⁰ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Al – Alytaus stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

gaitės linkusios manyti, kad ALB (6) yra *protingas, pasitikintis savimi, malonus, siekiantis tikslo, patikimas* ir netgi *kietas*. Taip pat statistiškai *reikšmingai* arba *labai reikšmingai* išsiskiria mergaičių nuostatos dėl ALB (12) kalbėtojo *malonumo, pasitikėjimo savimi, patikimumo, rimtumo, protingumo* ir *kietumo*.

Apibendrinant berniukų ir mergaičių tarpusavio įverčių skirtumus (kurie yra statistiškai *reikšmingi* ir netgi *labai reikšmingi* (žr. 8 lentelėje charakteristikas su žyma***), galima teigti, kad šios grupės tiriamųjų mergaičių sociolingvistinis *kalbinės gimtinės* atstovo portretas yra pozityvus. Vadinasi, tiriamosios iš esmės pripažįsta *kalbinės gimtinės* kodo vertę. Vadovaujantis nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenimis galima teigti, kad mergaitės yra lojalesnės *kalbinei gimtinei*, solidarizuojasi su regionu. Šios grupės atveju galima kalbėti tik apie berniukų tam tikro laipsnio *dialekto menkavertiškumo kompleksą*. Vėlgi būtina pridurti, kad tokia tendencija prieštarauja sociolingvistikos diskurse apibendrintiems berniukų ir mergaičių vartosenos modeliams (žr. referuotą Labovo I principą šio straipsnio dalyje 1. *Įvadinės pastabos: lyties kintamasis sociolingvistinėje perspektyvoje*).

Dviejų rytų aukštaičių kalbinės aplinkos grupių (Panevėžio ir Utenos, žr. 1 pav.) tiriamųjų kuriami sociolingvistiniai regiolektinės raiškos atstovų portretai taip pat neišsiskiria (žr. 9, 11 lenteles). Nors dera pažymėti, kad turint omenyje rytų aukštaičių panevėžiškių ir uteniškių patarmių gyvybingumą (plg. Mikulėnienė 2012: 6–7), buvo tikėtasi, kad šių grupių tiriamieji sukurs stipresnius sociolingvistinius portretus, tai yra palankiai įvertins girdimus regiolektinius variantus.

Apžvelgiant Panevėžio grupės (Ramygalos, Krekenavos, Pumpėnų) tiriamųjų duomenis, pasakytina, kad statistiškai *reikšmingų* skirtumų nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu tarp respondentų ir respondenčių nepastebėta vertinant PanM (9)²¹ kalbėtojo raišką. PanM (3) kalbėtoja atrodo *patikimesnė* tiriamosioms, o PanB (12) kalbėtojas – tiriamiesiems. Manytina, kad toks solidarizavimasis su savo lyties kalbėtoju nėra labai reikšmingas, nes vertinant kitas asmenines šių kalbėtojų savybes skirtumų neišryškėja. Dar vienas kalbėtojas – PanB (6) stimulo – tiriamosioms sukuria labiau *pasitikinčio savimi* įspūdį.

Utenos stimulų kalbėtojai pagal visus parametrus tiek mergaičių, tiek berniukų įvertinami panašiai, skirtumai nėra statistiškai reikšmingi. Paminėtinas tik UtM (3)²² kalbėtojos vertinimas. Svėdasų, Užpalių ir Alantos mokinės palankiau negu berniukai vertina UtM (3) *kietumą, rimtumą, malonumą* (žr. 12 lentelę).

²¹ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Pan – Panevėžio stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

²² Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Ut – Utenos stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

Apskritai, vertinant šių grupių eskizuojamus sociolingvistinius regiolektinės raiškos atstovų portretus, lyties kintamojo laikyti reikšmingu, lemiančiu skirtingų asmeninių savybių portretus, nederėtų.

Jaunųjų žemaičių (Žemaičių Kalvarijos, Sedos ir Alsėdžių mokinių) kuriamam sociolingvistiniam *kalbinės gimtinės* atstovo portretui (žr. 13 lentelę) tiriamųjų lytis taip pat nėra lemiamas dydis. Statistiškai reikšmingi skirtumai nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu išryškėja vertinant du iš keturių kalbėtojus, t. y. TelšM (3)²³ kalbėtoją mergaitės linkusios laikyti šiek tiek *rimtesne* negu berniukai, o TelšB (6) kalbėtojas tiriamosioms pasirodė *labiau pasitikįs savimi* (žr. 14 lentelę).

Trumpai apibendrinant regiono grupių rezultatus pasakytina, kad išryškėjęs mergaičių didesnis palankus *kalbinės gimtinės* regiolektinėms raiškoms, nors ir neatitinka apibendrintų vartosenos modelių (žr. referuotą Labovo I principą šio straipsnio dalyje 1. *Įvadinės pastabos: lyties kintamasis sociolingvistinėje perspektyvoje*), nėra visiškai netikėtas. Panašių rezultatų kartais gauna ir kitų šalių tyrėjai²⁴.

Prieš pristatant Kauno grupės (Kruonio, Babtų, Vilkijs) tiriamųjų duomenis, primintina, kad šios grupės tiriamieji gavo išklausti 12 stimulų garsyną, iš kurių 8 stimulai reprezentuoja didmiesčių kodus. 4 stimulai sukurti iš Kauno miesto mokinių interviu medžiagos, taigi teigti, kad tiriamiesiems šie kodai gali priminti jų *kalbinės gimtinės* kodo prototipą, nebūtų visiškai teisinga.

Kruonis (*Lietuvių kalbos atlaso* 554 punktas) geolingvistiniu požiūriu pakliūva į vakarų aukštaičių priedzūkio arealą (žr. Bacevičiūtė, Mikulėnienė, Salienė 2005: 114–116), Vilkijs (*Lietuvių kalbos atlaso* 495 punktas) pakliūva į vakarų aukštaičių šiaurinį arealą²⁵. Babtai priklauso *Lietuvių kalbos atlaso* Vareikonų (šis punktas (470) yra vakarų aukštaičių šiauliškių areale) punktui, per Babtus praeina vakarų aukštaičių kauniškių patarmės siena (žr. Kazlauskaitė, Lapinskienė, Bacevičiūtė 2007: 24–25). Vadinasi, tikėtina, kad eksperimento dalyviai gali turėti vakarų aukštaičių kauniškių (galbūt ir šiauliškių) patarmės ar bent regiolektinių bruožų patirties. Taigi Kauno stimulai nelaikytini jų *kalbinės gimtinės* pavyzdžiais.

Tačiau tai, žinoma, nereiškia, kad tiriamiesiems Kauno jaunimo variantai yra negirdėti. Šių vietovių gyventojus pritraukia ir pramoninės, ir kultūrinės Kauno miesto

²³ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Telš – Telšių stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

²⁴ Plg.: Caroline L'Eplattenier-Saugy, atlikusios perceptyviosios dialektologijos metodika pagrįstus tyrimus prancūzakalbėje Šveicarijos dalyje, duomenys parodė, kad moterys yra ne tokios griežtos vertindamos nestandartinius variantus ir pagal taisyklingumo, ir pagal patrauklumo kriterijus, nors tyrėja prieš tyrimą formulavo priešingą hipotezę (žr. L'Eplattenier-Saugy 2002: 354, 360–361).

²⁵ Į šiaurę nuo Nemuno – taip ši arealą įvardija Rima Bacevičiūtė, Danguolė Mikulėnienė ir Vilija Salienė, aiškinamos vakarų aukštaičių kauniškių patarmės vidinę diferenciaciją (žr. Bacevičiūtė, Mikulėnienė, Salienė 2005: 82–84).

paslaugos. Taigi, neabejotina, kad kalbamų punktų jaunimui Kaunas nėra svetimas. Kalbinis Kaunas taip pat. Visgi teigti, kad šios grupės tiriamieji atpažino Kauno stimulų kalbėtojus kaip Kauno jaunuolius ir tai lėmė jų vertinimą, taip pat negalima.

Reikia pasakyti, kad per eksperimentą tiriamieji, įvertinę asmenines kalbėtojų savybes, gavo dar vieną užduotį – nurodyti, iš kokio miesto yra kalbėtojas. Taigi šios užduoties duomenys šiek tiek patikslina interpretaciją. KaunB (12)²⁶ kalbėtoją 35 proc. tiriamųjų priskyrė Kauno miestui, o 45 proc. Vilniaus miestui; KaunM (3) – 38 proc. Kauno miestui, 44 proc. Vilniaus miestui; KaunM (9) – 42 proc. Kauno miestui, 44 proc. Vilniaus miestui; KaunB (6) – 41 proc. Kauno miestui, 37 proc. Vilniaus miestui. Vadinasi, vienaip ar kitaip savybėmis modeliuotas sociolingvistinis kalbėtojo portretas nebuvo asocijuojamas tik su Kauno miestu. Manytina, kad pagrindinis asociatas buvo bendresnis – tai didmiestis.

Ir nors Kauno stimulų (kaip kitais atvejais regiolektinių stimulų) kalbėtojų asmeninės ypatybės įvertintos mažiau palankiai negu Vilniaus kalbos stimulų ir bendrinės kalbos stimulų kalbėtojų asmeninės ypatybės (žr. 15 lentelę), tai netrukdė tiriamiesiems šių kodų atstovų lokalizuoti Vilniuje²⁷.

Čia prisimintini Willy'io Dierckso *atstumo* (angl. *distance*) ir *aktualiojo atstumo* (angl. *actual distance*) (žr. Diercks 2002: 51) konceptai, žymintys tikrą, t. y. geografinių parametrų, atstumą ir atstumą, lemiamą socialinių, kultūrinių, stereotipinių parametrų. Norint priartinti patrauklaus kodo atstovus arba nutolinti nepatrauklaus kodo atstovus manipuluojama aktualiuoju atstumu. Tokie „kuriami“ atstumai parodo santykius su savo ar kokiu kitu vertinamu kodu. Paprastai perceptyviosios dialektologijos darbuose *atstumą* ir *aktualijų atstumą* labai gražiai atskleidžia vadinamosios žemėlapių užduotys (plg. Aliūkaitė 2009: 165–166).

Iš šios grupės eksperimentų duomenų matyti, kad aktualijų atstumą veikia didmiesčio idėja, veikiausiai kaip konkreti tipiškos sociolingvistikoje opozicijos *miestas vs. kaimas* išraiška.

Peržiūrint Kauno grupės (Kruonio, Babtų, Vilkijos) tiriamųjų vertinimus tiriamojo lyties kintamojo aspektu, pasakytina, kad statistiškai reikšmingų nuostatų skirtumų tarp mergaičių ir berniukų nepasitaikė vertinant KaunB (6) teksto-stimulo kalbėtoją. Dėl KaunM (9) ir KaunB (12) kalbėtojų tarp mergaičių ir berniukų statistiškai *labai reikšmingi* nuostatų skirtumai tik dėl kalbėtojų *rimtumo*. Reikia

²⁶ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Kaun – Kauno stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

²⁷ Galima tik pridurti, kad ir Vilniaus kalbos atstovai buvo priskiriami abiem didmiesčiams panašiu santykiu, plg.: VilnB (2) kalbėtoją 46 proc. tiriamųjų priskyrė Kaunui, 48 proc. – Vilniui; VilnM (5) – 58 proc. Kaunui ir 32 proc. Vilniui; VilnB (8) – 37 proc. Kaunui ir 46 proc. Vilniui; VilnM (11) – 44 proc. Kaunui ir 44 proc. Vilniui.

pasakyti, kad abiem atvejais kalbėtojams palankesnės mergaitės (žr. 16 lentelę). Lyties kintamasis šiek tiek suskaido nuostatas ir dėl KaunM (3) kalbėtojos. Mergaitės palankiau vertina šios kalbėtojos *įdomumą, protingumą* ir *kietumą*.

Vilniaus mokyklų tiriamieji, vertinant iš lyties kintamojo perspektyvos, nėra labai originalūs. VilnB (8)²⁸ stimulo kalbėtojas ir mergaičių, ir berniukų įvertintas be statistiškai reikšmingų skirtumų. Kitų trijų kalbėtojų sociolingvistinius portretus mergaitės ir berniukai linkę eskizuoti šiek tiek skirtingai.

Labiausiai išsiskiria VilnM (4) kalbėtojos asmeninių savybių įverčiai. Mergaitės palankiau vertina šios kalbėtojos *protingumą, malonumą, įdomumą, patikimumą*. Geriau mergaitės šią kalbėtoją vertina ir pagal *viršenybės* dimensijos savybę – *tikslo siekį*. Kita Vilniaus kalbos atstovė VilnM (6) eksperimento dalyvėms atrodo labiau *įdomi, pasitikinti savimi* ir *kietą*. Berniukai šiai kalbėtojai yra kritiškesni, jų įverčiai statistiškai *reikšmingai* žemesni. Iš eksperimento rezultatų negalima konstatuoti didesnio mergaičių palankumo mergaitėms-kalbėtojoms, nes VilnB (2) stimulo kūrėjas taip pat palankiau įvertinamas tiriamųjų. Šio stimulo atstovas tiriamosioms labiau nei tiriamiesiems atrodo esąs *protingas* ir *įdomus* (žr. 17, 18 lenteles).

3.2. Bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos atstovų sociolingvistiniai portretai

Visų grupių 12 stimulų (Vilniaus grupėje – 8 stimulų) garsyne teikti vertinti 4 bendrinės kalbos ir 4 Vilniaus kalbos stimulai.

Apibendrinant gautus duomenis reikia pasakyti, kad visų grupių tiriamieji sukūrė patrauklius ir bendrinės kalbos atstovo, ir Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistinius portretus. Mergaičių ir berniukų vertinimai statistiškai *reikšmingai* (arba net *labai reikšmingai*) skiriasi (žr. 19 lentelę).

Pažymėtina, kad gauti duomenys, t. y. aukštesni mergaičių bendrinės kalbos stimulų atstovų asmeninių savybių įverčiai atitinka sociolingvistų apibendrintus vartosenos polinkius (plg. Labovo I principą).

Labiausiai išsiskiria Marijampolės grupės (Kalvarija, Vilkaviškis, Pilviškiai) ir Alytaus grupės (Daugai, Butrimonys, Simnas) tiriamųjų vertinimai. Šių grupių nesąmoningųjų nuostatų eksperimentų dalyvės kuria ypač teigiamus (ir *socialinio patrauklumo*, ir *statuso* dimensijų savybių) bendrinės kalbos atstovų portretus. Kalbėtojo lytis, kaip matyti 19 lentelėje, tiriamosioms nėra svarbi.

²⁸ Stimulų raidžių ir kitų ženklų reikšmės: Viln – Vilniaus stimulai; M – mergaitė, B – berniukas; (x) – numeris nurodo stimulo eilės numerį.

Kitų grupių eksperimento dalyvės (gal išskyrus Telšių grupę) iš esmės neparo- do didesnio prielankumo negu dalyviai bendrinės kalbos berniukų stimulams. Tokie skirtumai gali žymėti mergaičių tapatinimąsi su savo lyties kalbėtoja. Aukš- ti įverčiai rodo, kad bendrinės kalbos kodas *prisiartinamas* (plg. jau minėtą Dierck- so *aktualiojo atstumo* konceptą). Taigi iš duomenų atkurtinas visai logiškas vertini- mo modelis – mergaitės pirmiausia demonstruoja tapatinimąsi su kalbėtojomis- mergaitėmis, o ne kalbėtojais-berniukais.

Apskritai koreliuojant berniukų ir mergaičių įverčių skirtumus su kalbėtojų savybėmis, reikia pasakyti, kad statistiškai *reikšmingų* arba *labai reikšmingų* skirtumų yra vertinant ir *solidarumo*, ir *statuso* dimensijų savybes. Dažniausiai mergaitės aukštesnius įverčius kalbėtojams skiria vertindamos kalbėtojo *patikimumą* ir *malo- numą* (*solidarumo* dimensijos savybės) bei *pasitikėjimą savimi* ir *protingumą* (*statu- so* dimensijos savybės).

Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistinis portretas pagal kai kurias charakteristi- kas konkuruoja su bendrinės kalbos atstovo sociolingvistiniu portretu. Mums rū- pimas dalykas yra, ar šį portretą tikslina lyties kintamasis. Pridurtina, kad pačių Vilniaus grupės tiriamųjų kuriamas Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistinis por- tretas iš esmės yra jų *kalbinės gimtinės* atstovo portretas (žr. 17, 18 lenteles), taigi jų įverčių skirtumai čia nesvarstomi.

Reikia pasakyti, kad lyties kintamasis reikšmingai veikia sociolingvistinio Vilniaus kalbos atstovo portreto parametrus. Galima teigti, kad visose tiriamųjų grupėse mergaičių įverčiai netgi nemenkai nulemia Vilniaus kalbos stimulų vietą visų atmai- nų stimulų eilėje. Mergaičių eskizuojamas Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistinis portretas, kaip ir bendrinės kalbos atstovo sociolingvistinis portretas, yra pozity- vesnis negu berniukų. Kita vertus, ir *kalbinės gimtinės* atstovų kai kurias savybes mergaitės vertino *palankiau* negu berniukų (žr. ankstesnį straipsnio skirsnį). Ne- tvirtai, nes *kalbinės gimtinės* atstovų sociolingvistiniai portretai yra gana bendri, galima teigti, kad mergaitės apskritai vertindamos laikosi distancijos, jos nėra tokios kategoriškos, jų pozicija tolerantiškesnė negu berniukų. Grįžtant prie Vilniaus kalbos stimulų įverčių, pažymėtina, kad mergaičių didesnis palankumas šios atmai- nos stimulams yra sietinas su *atvirojo prestižo* veiksmu. Mažai tikėtina, kad Vilniaus kalbos stimulus paprastasis kalbos bendruomenės narys labai aiškiai atskiria nuo bendrinės kalbos stimulų²⁹. Vadinasi, vertinant veikia ta pati vaizdinių ir taisyklin- gos kalbos prototipų sistema.

²⁹ Vilniaus kalbos stimulų žymėjimas yra neryškus, nuo bendrinės kalbos stimulų juos skiria tik, pavyz- džiui, trumpųjų balsių ilginimas, ilgųjų trumpinimas nekirčiuotose pozicijos, dvibalsių ie ir uo vien- balsinimas, kirčio atitraukimas ir pan. Plg.: VilmM (4) stimule [i:] trumpinamas 3 iš 4 pozicijų; [u:] trumpinamas 1 iš 1 pozicijos; VilmM (8) stimule vienbalsinami [ie] (1 iš 1) ir [uo] (taip pat 1 iš 1) ir pan.

Mažiausiai statistiškai *reikšmingų* ar *labai reikšmingų* vertinimo skirtumų yra Utenos ir Šiaulių grupėse. Didžiausią palankumą Vilniaus kalbos stimulų atstovams rodo Alytaus grupės ir Telšių grupės mergaitės (žr. 19 lentelę). Primintina, kad ir *kalbinės gimtinės* atstovo portretas eskizuojamas Alytaus grupės mergaičių yra pozityvesnis negu berniukų, taigi tikėtina, kad tokie įverčių skirtumai rodo bendrą mergaičių kalbinį sąmoningumą ir tolerantišką poziciją kalbos variantiškumui apskritai.

Siejant berniukų ir mergaičių įverčių skirtumus su kalbėtojų savybėmis išryškėja tos pačios tendencijos kaip ir vertinant bendrinės kalbos atstovus. Statistiškai *reikšmingų* arba *labai reikšmingų* skirtumų yra vertinant ir *solidarumo*, ir *statuso* dimensijų kalbėtojų savybes.

Dažniausiai mergaitės aukštesnius įverčius kalbėtojams skiria vertindamos kalbėtojo *malonumą* ir *įdomumą* (*solidarumo* dimensijos savybės) bei *pasitikėjimą savimi* ir *protingumą* (*statuso* dimensijos savybės). Iš tyrimo duomenų matyti, kad Vilniaus kalbos atstovo mergaičių ir berniukų kuriamas sociolingvistinis portretas labiausiai sutampa *kietumo* savybės įverčiu.

Apibendrinant dera pasakyti, kad mergaičių ir berniukų nesąmoningosios nuostatos dėl bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos labai panašios. Manytina, kad vertinimų panašumas susijęs su nelabai aiškiu bendrinės kalbos vaizdiniu tarp jaunųjų kalbos bendruomenės narių. Tiriamųjų vaizdinių sistemoje bendrinės kalbos diferencinių požymių sistema nėra tvirta ir aiški, taigi panašūs kodai, neturintys aiškių regiolektinių bruožų, pamatuojami tuo pačiu turimu bendrinės kalbos prototipu, o tai ir lemia aukštus tokios atmainos atstovo savybių įverčius. Rezultatas – labai teigiami sociolingvistiniai kalbėtojų portretai.

4. SĄMONINGŪJŲ NUOSTATŲ DUOMENYS IR LYTIES KINTAMASIS

Sąmoningas tiriamųjų nuostatas rodo šnektų reitingai. Kaip ir galima buvo tikėtis, sąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenys neatitaria nesąmoningosioms nuostatomis. Šios eksperimento dalies duomenys iš esmės leidžia konstatuoti, kad jaunajai kartai būdingas lojalumas gimtajam regionui.

Vilniaus miesto, Kauno grupės, Alytaus grupės, Panevėžio grupės, Utenos grupės ir Telšių grupės tiriamieji atvirai deklaruoja ištikimybę savo *kalbinės gimtinės* atmainoms. Tik Šiaulių grupės ir Marijampolės grupės tiriamieji palankiau linkę vertinti Vilniaus šnektą (žr. 20 lentelę). Visgi nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenų, suponavusių įžvalgas dėl *dialekto menkavertiškumo komplekso* ženklų regionuose, sąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenys nepapildo.

Apskritai iš sąmoningųjų nuostatų eksperimento rezultatų išryškėja, kad patrauklios raiškos prototipų sistema regionuose yra keliasluoksni. Apibendrintini du pagrindiniai modeliai, kurie sistemina kalbos variantiškumo vaizdinius: *patraukliausia atmaina* vs. *mažiau patraukli* vs. *dar mažiau patraukli* ir t. t.

Pirmasis modelis būtų toks: labiausiai patinkančios raiškos prototipas yra *kalbinės gimtinės* atmaina; mažiau patraukli yra bendrinė kalba ir (ar) didmiesčių kalba; kitos atmainos hierarchizuojamos pagal realųjį atstumą nuo *kalbinės gimtinės*. Toks modelis, su šokiais tokiais patikslinimais, būdingas Kauno grupės, Telšių grupės ir Alytaus grupės tiriamiesiems.

Ypač reprezentatyvus ir tikslus šio modelio atspindys yra Alytaus grupės tiriamųjų nuostatos. Pirmiausia įvertinama *kalbinės gimtinės* atmaina, antroje pozicijoje atsideria bendrinė kalba ir didmiesčių variantai – tokia vaizdinių sistema implikuoja *privatumo* ir *viešumo* skirtį. Druskininkų ir Varėnos šnektų pozicija šnektų reitinge dar labiau pastiprina lojalumą gimtajam regionui.

Šiek tiek patikslinti galima tik Kauno grupės tiriamųjų vaizdinių modelį. Manytina, kad Marijampolės šnektos ir Šakių šnektos poziciją reitinge paaiškinti gali jau minėtas *aktualiojo atstumo* konceptas.

Kitų grupių tiriamųjų *labiausiai patinkančios* raiškos prototipas yra nevienalytis, t. y. skirtumai tarp *kalbinės gimtinės* varianto, bendrinės kalbos ir didmiesčių (Kauno, Vilniaus) kalbos patrauklumo vertės yra statistiškai nereikšmingi, o kitos atmainos hierarchizuojamos pagal realųjį atstumą (daugiau mažiau) nuo *kalbinės gimtinės*. Vadinas, *kalbinės gimtinės* raiška nėra vertinama labiau negu bendrinės kalbos ar didmiesčių (ypač Vilniaus) atmaina.

Toks modelis būdingas Panevėžio grupės, Šiaulių grupės, Utenos grupės ir Marijampolės grupės tiriamiesiems. Galima būtų teigti, kad iš visų tiriamųjų Marijampolės grupė išsiskiria didžiausiu nelojalumu *kalbinės gimtinės* raiškai, bet, matyt, *kalbinės gimtinės* vaizdinių sistemoje Marijampolės vietą užima Vilkaviškio šnektas (vienas iš šios grupės eksperimentų vykdytas Vilkaviškyje).

Apibendrinant Vilniaus tiriamųjų šnektų reitingus, įvertinus statistiškai reikšmingus įverčių skirtumus, reikia pažymėti, kad šios grupės tiriamieji ypač išskiria Vilniaus šnektą, antroje pozicijoje esančios bendrinės kalbos įverčiai statistiškai *reikšmingai* skiriasi.

Įtraukus lyties kintamąjį į šnektų reitingų peržiūrą, kitaip negu iš nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenų, išryškėja nemažai skirtumų. Galima teigti, kad tiriant tik vienos lyties kalbos bendruomenės narius būtų gauti kitokie šnektų reitingai. To negalima pasakyti tik apie Vilniaus ir iš esmės Alytaus grupių tiriamuosius. Alytaus grupės mergaičių ir berniukų kalbinis skonis prasilenkia tik vertinant Vilniaus šnektą – mergaitėms Vilniaus šnektas patinka labiau nei berniukams. Kitas atmainas šios grupės tiriamieji reitinguoja vienodai.

Dar gana nuosekli yra ir jaunųjų žemaičių laikysena. Jiems, kaip matyti 20 lentelėje, teko reitinguoti 16 atmainų, tačiau tarmių įtraukimas į reitinguotinių atmainų sąrašus galutinių rezultatų iš esmės nepakeitė. Statistiškai *labai reikšmingai* (**= $p<.01$)³⁰ skiriasi tik Klaipėdos šnektos vertinimas. Ši šnekta mergaitėms patinka labiau negu berniukams. Galima būtų svarstyti, ar tokiam vertinimui lemiamą reikšmę turi kalbiniai ar nekalbiniai dalykai. Klaipėda – vienas iš didmiečių, vadinasi, palankesnis požiūris į atmainą gali būti susijęs ir su šiuo veiksmiu. Statistiškai *reikšmingai* (*= $p<.05$) skiriasi ir bendrinės kalbos įverčiai. Mergaitės bendrinę kalbą vertina palankiau negu berniukai ir skiria aukštesnes pozicijas reitinge. Dera pasakyti, kad jei eksperimente būtų dalyvavę tik berniukai, jų atmainų reitingo ketvertukas bene aiškiausiai rodytų žemaitiškos tapatybės palaikymą: *žemaičių tarmė, Telšių šnektą, Plungės šnektą, Klaipėdos šnektą*. Mergaičių sąmoningosios nuostatos harmonizuoja šią skirtį – mergaitės bendrinei kalbai skiria antrąją vietą atmainų reitinge.

Kauno grupės tiriamieji *labiausiai patinkančios* šnektos statusą vieningai priskiria Kauno atmainai, tačiau kitos atmainos reitinguojamos skirtingai. Sąmoningųjų nuostatų lygmeniu Kauno grupės tiriamieji berniukai reiškia didesnę palankumą Vilniaus šnektai, o ne bendrinei kalbai. Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumai skiriasi *labai reikšmingai* (**= $p<.01$). *Reikšmingai* (*= $p<.05$) skiriasi ir kitų atmainų vertinimas. Šiaulių, Panevėžio, Šakių, Marijampolės ir Telšių atmainų vertinimo vidurkiai rodo, kad berniukai dažniau negu mergaitės šioms atmainoms skiria aukštesnes vietas šnektų reitinge.

Marijampolės grupės berniukų ir mergaičių kalbos idealai sąmoningųjų nuostatų lygmeniu išsiskiria bene labiausiai iš visų grupių. Berniukų pirmas reitingo trejetukas yra *Vilkaviškio šnektą, bendrinę kalbą, Marijampolės šnektą*, mergaičių reitingo trejetukas – *Vilniaus šnektą, Kauno šnektą, bendrinę kalbą*. Statistiškai *labai reikšmingai* (**= $p<.001$) skirtumai išryškėja reitinguojant Vilniaus ir Kauno šnektas bei Marijampolės ir Vilkaviškio šnektas. Didmiesčių atmainoms mergaitės daug dažniau negu berniukai skiria aukštesnę vietą reitinge, o *kalbinės gimtinės* šnektas kaip *labiausiai patinkančias* dažniau vertina berniukai. Toks reitingavimas iš esmės rodo, kad lyties kintamasis lemia dvi skirtingas *labiausiai patinkančios* raiškos prototipų sistemas.

Panašiai lyties kintamasis diferencijuoja šnektų reitingų duomenis ir kitose tiriamųjų grupėse.

³⁰ Skirtumų reikšmingumas skaičiuotas taikant Wilkoksono porų testą (angl. *Wilcoxon Signed Pair test*). Šiuo testu patikrinama, ar berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumai skiriasi reikšmingai ar nereikšmingai, tai teikia pagrindą diskutuoti apie nuostatų skirtumus. Duomenims diferencijuoti pasirinkti keli reikšmingumo lygmenys: vertinimai reikšmingai skiriasi ... vertinimai labai reikšmingai skiriasi, t. y. *= $p<.05$; **= $p<.01$; ***= $p<.001$.

Tvirčiau lojalumą *kalbinės gimtinės* atmainoms išreiškia Šiaulių ir Panevėžio grupės tiriamieji berniukai. Tik berniukų vertinimu Šiaulių ir Panevėžio šnektos būtų pirmose atmainų reitingo pozicijose, tik mergaičių vertinimu abi šnektos būtų trečioje pozicijoje. Vilniaus šnektos reitingavimo duomenys šiose grupėse taip pat *labai reikšmingai* skiriasi (**= $p<.01$). Jos pozicija šių grupių atmainų reitinge tik berniukų vertinimu būtų antra, tik mergaičių – pirma. Sąmoningosios nuostatos dėl bendrinės kalbos taip pat koreliuoja su lyties kintamuoju. Sociolingvistiniu požiūriu dėsninga, kad palankesnės šiai atmainai yra mergaitės.

Šiaulių grupės tiriamieji berniukai atmainų reitinge aukštesnę poziciją negu mergaitės skiria ir Šiaulių šnektai. Vertinimo skirtumai statistiškai *labai reikšmingi* (**= $p<.01$). Manytina, kad toks vertinimas gali būti susijęs su palankumu regioniniams variantams ar didesniu solidarumu su regiono kaimynais. Panevėžio miestas yra stereotipizuotas kaip nestandarinio kodo miestas, taigi tokia berniukų vertinimo slinktis, išreiškus lojalumą savo *kalbinės gimtinės* kodui, yra visiškai dėsninga.

Utenos grupės tiriamųjų bendrąjį šnektų reitingą labiausiai diferencijuoja bendrinės kalbos įverčiai. Mergaitėms bendrinė kalba yra *labiausiai patinkanti* atmaina (šiai atmainai dažniausiai skiriamos aukščiausios vietos reitinge), berniukų vertinimu bendrinei kalbai patinkančių atmainų sąrašė skirtina tik trečioji vieta. Vertinimo skirtumai statistiškai *labai reikšmingi* (**= $p<.001$). Išsiskiria berniukų ir mergaičių nuostatos dėl Klaipėdos ir Šiaulių šnektų, tačiau šie įverčių skirtumai nelaikytini labai svarbiais, nes abi atmainos yra tik antrajame reitingo penketuke.

5. SVARSTYMAI IR APIBENDRINIMAI

Patyrinėjus sąmoningųjų ir nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenis, formuluotini keli apibendrinimai ir pasvarstymai.

Šnektų reitingų duomenys rodo, kad tiriamųjų lytis yra svarbus kintamasis, lemiantis skirtingus mergaičių ir berniukų atskirų atmainų patrauklumo įverčius, o kai kuriais atvejais ir patraukliausios raiškos prototipų sistemas. Fiksuota tendencija, kad berniukų šnektų reitingai atskleidžia didesnę lojalumą *kalbinės gimtinės* (ar apskritai regiolektinėms) atmainoms (Marijampolės, Šiaulių, Utenos, Panevėžio ir Telšių grupių duomenys), o mergaičių šnektų reitingai atskleidžia palankesnę bendrinės kalbos vertinimą (Utenos, Telšių, Panevėžio ir Marijampolės grupių duomenys).

Nesąmoningųjų nuostatų tyrimo rezultatai leidžia apibendrintai teigti, kad regiolektinės kalbos atmainos visose tiriamųjų grupėse vertinamos prasčiau negu bendrinė kalba ar Vilniaus kalba. Taip teigti teisinga, jei visus keturis kiekvienos atmainos kalbėtojus vertinsime holistiškai, kaip tam tikro variantiškumo reprezen-

tantą, nes atskirų stimulų įverčiai suskaido, nors ir labai nereikšmingai, beveik nuoseklią kalbos variantiškumo verčių hierarchiją.

Konstatuotina, kad labai sieti lyties kintamojo su trinarium (t. y. bendrinė kalba, Vilniaus kalba, regiolektinė atmaina) variantiškumu nederėtų. Duomenys rodo, kad lyties kintamasis yra reikšmingas ne atmainų vertinimo aspektu. Nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu išryškėję statistiškai *reikšmingi* arba *labai reikšmingi* vertinimų skirtumai tarp berniukų ir mergaičių rodo, kad tiriamosioms būdinga palankesnė pozicija bet kokio variantiškumo atvejais. Vertindamos visų atmainų kalbėtojus mergaitės yra linkusios kurti teigiamesnius sociolingvistinius portretus negu berniukai, tik *kalbinės gimtinės* atstovų sociolingvistinius portretus lyties kintamasis tikslina gerokai rečiau negu bendrinės kalbos atstovo ar Vilniaus kalbos atstovo.

Konstatuotina, kad užfiksuota mergaičių tapatinimosi su kalbėtojais mergaitėmis, o ne kalbėtojais berniukais tendencija. Tai solidarizavimosi su savo lyties atstovu ženklai. Tačiau tokia tendencija yra labai neryški.

Kaip pažymėjo Tore Kristiansenas (cit. iš Maegaard 2009: 133), nesąmoningosios nuostatos yra tikros (angl. *real*), būtent jos turi poveikį kalbos kaitai. Vadinasi, toliau plėtojant Kristianseno įžvalgą, galima teigti, kad nesąmoningosios nuostatos atskleidžia *tikrąjį* vertintojo veidą. Taigi, sąmoningosios nuostatos atskleidžia *parodomąjį* vertintojo veidą. *Tikrojo* ir *parodomojo* veido skirtis yra labai svarbi, nes tampa nuoroda į vaidmenų sistemą – socialinių, taigi ir kalbinių. Kalbant apie nesąmoningasias nuostatas buvo pabrėžta, kad *kalbinės gimtinės* atmainų nepalankūs įverčiai (lyginant su bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos įverčiais) skatina įžvalgas dėl *dialekto menkavertiškumo komplekso*, ir keltas klausimas, ar tik tokia gali būti atmainų hierarchizavimo priežastis. Taigi ieškant logikos ir sąlyčio taškų tarp nesąmoningųjų ir sąmoningųjų nuostatų, išdėstyti toks pasvarstymas: ar palankios sąmoningosios nuostatos ir nepalankios nesąmoningosios nuostatos *kalbinės gimtinės* raiškoms bei palankus bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos vertinimas nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu negali būti susiję su *viešumo* ir *privatumo* perskyra. Čia svarbu prisiminti *pri(si)taikymo teoriją* (angl. *accommodation theory*) (žr. Giles, Coupland, Coupland 1991: 1–68), aiškinančią kalbėtojo elgesį, jo kalbinį (ne)prisitaikymą prie aplinkybių, prie pašnekovo ir pan. Taigi formuluojama įžvalga, kad vartotojai pritaiko ne tik kalbą, bet ir nuostatas.

Manipuliavimas raiškomis, kalbinio repertuaro pritaikymas, gebėjimas tinkamai kalbinių požiūriu reaguoti į pasikeitusią situaciją (keičiasi pašnekovai, tema, aplinkybės) rodo gerą kalbėtojo *sociolingvistinę kompetenciją*³¹, vadinasi, sąmoningųjų ir nesąmoningųjų nuostatų skirtumai gali būti nuoroda ne tik į kodų *tikrą* menka-

³¹ Plg. Giedriaus Tamaševičiaus įžvalgas dėl žurnalistų viešosios kalbos ir jų sociolingvistinės kompetencijos (Tamaševičius 2010: 189–198).

vertiškumą (plg. regiolektinių raiškų – jei vadovausimės nesąmoningųjų nuostatų eksperimento duomenimis) ar atvirkščiai *parodomąjį* pervertinimą (plg. jei vadovausimės sąmoningųjų nuostatų duomenimis), kuris randasi dėl ideologinio, kultūrinio ar pan. spaudimo. Ar negali būti taip, kad nesąmoningųjų ir sąmoningųjų nuostatų prasilenkimas yra aiškiai suvoktų socialinių vaidmenų ir *privatumo* vs. *viešumo* ribų refleksija. Gal jaunieji kalbos bendruomenės nariai sugeba įvertinti raiškos atitiktį situacijai ir tai lemia įverčius.

Samprotautina taip: nepaisant to, kad per nesąmoningųjų nuostatų eksperimentą iš tiriamųjų tikėtasi tik kalbėtojų vertinimo, stimulų turinys (svarstymai *kas yra geras mokytojas*) tiriamuosius „perkėlė“ į viešąjį domeną, o šis inertiškai, be didelių svarstymų asocijuojamas su bendrine kalba (ar atmaina, kuri labai menkai skiriasi nuo bendrinės kalbos), nes turima viešojo gyvenimo patirtis, pirmiausia mokinio vaidmuo, yra susijusi su bendrine kalba. Taigi vertinimo atskaita yra aiški. Juolab ir pirmas stimulus reprezentavo bendrinę kalbą.

Viešojo domeno raiškos prototipas, kalbos idealas yra bendrinė kalba (ar artima raiška), todėl nesąmoningųjų nuostatų lygmeniu visai dėsningas atrodo *kalbinės gimtinės* atmainų nuvertinimas. *Kalbinės gimtinės* raiškos atstovai įvertinami kaip nesugebėję prisitaikyti prie viešojo domeno.

Kita vertus, sąmoningųjų nuostatų lygmeniu išryškėjęs lojalumas *kalbinės gimtinės* (ir apskritai regiolektinėms) raiškoms jokių būdu netampa nuoroda, kad tokią laikyseną būtinai visur ir visada turi lydėti nuosekli regiolektinės atmainos vartoseną. Manytina, kad kiekvienu atveju įvertinama komunikacinė situacija. Kaip tik taip nutiko per nesąmoningųjų nuostatų eksperimentą. Sąmoningųjų nuostatų lygmeniu aiškinantis, kurios atmainos labiausiai patinka, nebuvo klausta, *kada, kur, su kuo* ir t. t. jos tinka, todėl gautas tik *modelis*, kuris, neabejotina, apima ir *viešojo*, ir *privaciojo* domeno situacijas – neatsitiktinai šnektų reitinguose *kalbinės gimtinės* atmaina, bendrinė kalba, Vilniaus kalba atsiduria šalia. Nesąmoningųjų nuostatų eksperimente vertinti konkretūs atvejai. Bendra tema (*koks yra geras mokytojas*) galėjo implikuoti klausimą – *ar kodas atitinka diskursą*. Vadinasi, kad konkretios situacijos įverčiai atitiks modelį, ir nebuvo galima tikėtis.

Taigi, nors ir išryškėjo labai aiški skirtis tarp sąmoningųjų ir nesąmoningųjų tiriamųjų nuostatų, mažai tikėtina, kad santykis tarp sąmoningojo ir nesąmoningojo kalbos idealo yra labai konfliktiškas. Panašu, kad jaunosios kartos atstovai (ir mergaitės, ir berniukai) be didelių ir valingų pastangų aiškiai priima kalbos variantiškumą ir intuityviai jaučia (ir / arba žino) socialines taisykles, kur ir kuri atmaina priimtina, jiems yra būdinga gera sociolingvistinė kompetencija. Kaip tik gera sociolingvistinė kompetencija ir lemia sąmoningųjų ir nesąmoningųjų nuostatų skirtumus. Žinoma, toks pasvarstymas yra diskusinis, tačiau argumentų jam yra.

LITERATŪRA

- Aliūkaitė Daiva 2007: *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinė vertė*. Daktaro disertacija [rankraštis]. Vilniaus universitetas.
- Aliūkaitė Daiva 2009: Perceptyviniai dialektų tyrimai: mentalinis žemėlapis. – *Respectus Philologicus* 15(20), 164–179.
- Aliūkaitė Daiva 2011: Jaunųjų žemaičių raiškos idealai: sąmoningosios nuostatos. – *Respectus Philologicus* 20(25), 209–220.
- Aliūkaitė Daiva 2013: Horizontalusis ir vertikalusis kalbos kontinuumo skaidumas: XXI amžiaus kalbėjimo variantai paprastojo kalbos vertintojo požiūriu. – *Taikomoji kalbotyra* 2, 1–22.
- Aliūkaitė Daiva, Merkytė-Švarcienė Erika 2012: Bendrinės kalbos regionai jaunųjų lietuvių kalbos bendruomenės narių požiūriu: kompetencija ir vaizdiniai. – *Kalbos kultūra* 85, 155–177.
- Bacevičiūtė Rima, Ivanauskienė Audra, Leskauskaitė Asta, Trumpa Edmundas, sud., 2004: *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Campbell-Kibler Kathryn 2013: Language Attitude Surveys: Speaker Evaluation Studies. – *Data Collection in Sociolinguistics: Methods and Applications*, ed. by Christine Mallinson, Becky Childs, Gerard Van Herk. London, New York: Routledge, 142–146.
- Cheshire Jenny 2002: Sex and Gender in Variationist Research. – *The Handbook of Language Variation and Change*, ed. by Jack K. Chambers, Peter Trudgill, Natalie Schilling-Estes. Oxford: Blackwell, 423–443.
- Clopper Cynthia 2013: Experiments. – *Data Collection in Sociolinguistics: Methods and Applications*, ed. by Christine Mallinson, Becky Childs, Gerard Van Herk. London, New York: Routledge, 151–161.
- Čekuolytė Aurelija 2010: Jaunimo požiūris į angliškus žodžius suaugusiųjų kalboje. – *Kalbos kultūra* 83, 322–341.
- Čičirkaitė Ramunė, Vaicekauskienė Loreta 2011: *Vilniaus klausimas* bendrinės lietuvių kalbos sampratoje: metalingvistinių vilniečių komentarų tyrimas. – *Darbai ir dienos* 56, 57–76.
- Daan Jo C. 1999: Dialects. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 9–30.
- Diercks Willy 2002: Mental Maps. Linguistic-Geographic Concepts. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 2, ed. by Daniel Long, Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 51–70.

- Drager Katie 2013: Experimental Methods in Sociolinguistics: Matched Guise and Identification tasks. – *Research Methods in Sociolinguistics: A Practical Guide*, ed. by Janet Holmes, Kirk Hazen. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Eckert Penelope 1989: The Whole Woman: Sex and Gender Differences in Variation. – *Language Variation and Change* 1(3), 245–267.
- Esling John H. 1998: Everyone Has an Accent Except Me. – *Language Myths*, ed. by Laurie Bauer, Peter Trudgill. London: Penguin Books, 169–175.
- Evans Betsy E. 2002: Attitudes of Montreal Students towards Varieties of French. – *Handbook of Perceptual Dialectology 2*, ed. by Daniel Long, Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 71–93.
- Fischer John L. 1964 (¹1958): Social Influences on the Choice of a Linguistic Variant. Reprinted – *Language in Culture and Society*, ed. by Dell Hymes. New York: Harper and Row, 483–489.
- Giles Howard, Billings Andrew C. 2004: Assessing Language Attitudes: Speaker Evaluation Studies. – *The Handbook of Applied Linguistics*, ed. by Alan Davies and Catherine Elder. Malden, MA: Blackwell, 187–209.
- Giles Howard, Coupland Nikolas, Coupland Justine 1991: Accommodation theory: Communication, Context and Consequence. – *Contexts of Accommodation: Developments in Applied sociolinguistics*, ed. by Howard Giles, Nikolas Coupland, Justine Coupland. Cambridge: Cambridge University Press, 1–68.
- Gudavičienė Eglė 2010: Sociolingvistinis Vilniaus miesto paveikslas. – *Miestai ir kalbos*, red. Meilutė Ramonienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 207–229.
- Hernández-Campoy Juan Manuel 1999: Paradigmatic Complementariness in Variation Studies. – *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 12, 75–89.
- Hoppenbrouwers Cor 1983: Het genus in een Brabants regiolect. – *TABU, Bulletin voor Nederlandse Taalkunde* 13, 1–25.
- Inoue Fumio 1999a: Classification of Dialects by Image: English and Japanese. – *Handbook of Perceptual Dialectology 1*, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 147–160.
- Inoue Fumio 1999b: Subjective Dialect Division in Great Britain. – *Handbook of Perceptual Dialectology 1*, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 161–176.
- Kalėdienė Laima 2010: Lietuvybės perspektyva Lietuvos miestuose. – *Miestai ir kalbos*, red. Meilutė Ramonienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 71–89.
- Kazlauskaitė Rūta, Lapinskienė Lionė, Bacevičiūtė Rima, sud., 2007: *Vakarų aukštaičiai šiauliškiai. Tarmės mokyklai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

- Kliukienė Regina 2010: Tarmės mieste: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. – *Miestai ir kalbos*, red. Meilutė Ramonienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 91–105.
- Kremer Ludger 1999: The Netherlands–German National Border as a Subjective Dialect Boundary. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 31–36.
- Kristiansen Tore 2009: The Macro-level Social Meanings of Late-modern Danish Accents. – *Acta Linguistica Hafniensia* 41: 1, 167–192.
- Kristiansen Tore 2010: Investigating Language in Space: Experimental Techniques. – *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. Volume 1: *Theories and Methods*. HSK Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, ed. by Peter Auer, Jürgen Erich Schmidt. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 528–549.
- Kristiansen Tore 2011: Attitudes, Ideology and awareness. – *The SAGE handbook of sociolinguistics*, ed. by Ruth Wodak, Barbara Johnstone, Paul Kerswill. London: SAGE Publications, 265–279.
- Kvašytė Regina 2005: Lietuvių ir latvių tarmės: terminija ir žodynai. – *Baltų kalbų tarmės: rašytinis palikimas*, ats. red. Regina Kvašytė, Anna Stafecka. Šiauliai: Discens, 112–123.
- L’Eplattenier-Saugy Caroline 2002: A Perceptual Dialect Study of French in Switzerland. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 2, ed. by Daniel Long, Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 351–365.
- Labov William 1969: Contraction, Deletion, and Inherent Variability of the English Copula. – *Language* 45(4), 715–762.
- Labov William 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov William 2004: Quantitative Analysis of Linguistic Variation / Quantitative Analyse sprachlicher Variation. – *Sociolinguistics/ Soziolinguistik. An international handbook of the science of language and society* 1, ed. by Klaus Mattheier, Ulrich Ammon, Peter Trudgill. Berlin: De Gruyter, 6–21.
- Labov William 2006 (¹1966): *The Social Stratification of English in New York City*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Long Daniel 1999: Geographical Perception of Japanese Dialect Regions. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 177–198.
- Maegaard Marie 2005: Language Attitudes, Norm and Gender. A Presentation of the Method and Results from a Language Attitude Study. – *Acta Linguistica Hafniensia* 37, 55–80.

- Maegaard Marie 2009: How many Standards? Investigating 'The Double Standard Model' in the Light of Evaluative Patterns from a Young Urban Community. – *Language Attitudes, Standardization and Language Change*, ed. by Marie Maegaard, Frans Gregersen, Pia Quist, J. Normann Jørgensen. Oslo: Novus, 131–147.
- Mesthrie Rajend 2001: Sociolinguistic Variation. – *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, ed. by Rajend Mesthrie. Oxford: Elsevier Science, 377–389.
- Mesthrie Rajend 2003: Social Dialectology. – Rajend Mesthrie, Joan Swann, Ana Deumert, William L. Leap *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 76–113.
- Mikulėnienė Danguolė, Bacevičiūtė Rima, Salienė Vilija, sud., 2005: *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai. Tarmės mokyklai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mikulėnienė Danguolė 2012: XXI a. pradžios Lietuvos situacija: tarmės transformacija. *Geolinguistikos ir sociolinguistikos polilogas XXI amžiuje*. Konferencijos tezės. 2012 m. gruodžio 6–7 d., Kaunas 2012, Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 6–7.
- Murray Stephen O. 1998: *American Sociolinguistics: Theorists and Theory Groups*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Obiols Solís M. 2002: The Matched Guise Technique: a Critical Approximation to a Classic Test for Formal Measurement of Language Attitudes. – *Noves SL. Revista de sociolingüística*, 1–6.
- Preston Dennis R. 1989: *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris, 51–70.
- Preston Dennis R. 1999a: Introduction. – *Handbook of Perceptual Dialectology 1*, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, xxiii–xl.
- Preston Dennis R. 1999b: A Language Attitude Approach to the Perception of Regional Variety. – *Handbook of Perceptual Dialectology 1*, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 359–373.
- Preston Dennis R. 2002: Perceptual Dialectology: Aims, Methods, Findings. – *Present-day Dialectology. Problems and Findings*, ed. by Johannes Bernardus Berns, Jaap van Marle. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 57–104.
- Rensink W. G. 1999: Informant Classification of Dialects. – *Handbook of Perceptual Dialectology 1*, ed. by Dennis R. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 3–7.
- Romaine Suzanne 2003: Variation in Language and Gender. – *The Handbook of Language and Gender*, ed. by Janet Holmes, Miriam Meyerhoff. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Swann Joan 2003: Gender and language use. – Rajend Mesthrie, Joan Swann, Ana Deumert, William L. Leap *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 216–247.

Tagliamonte Sali A. 2012: *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*. Malden: Blackwell.

Tamaševičius Gierius 2010: „Bloga“ kalba ir sociolingvistinė kompetencija. – *Darbai ir dienos* 54, 189–198.

Vaicekauskienė Loreta, Sausverde Erika 2012: Lietuvos tarmių rezervatas: socialiniai ir geografiniai tarmės mobilumo ribojimai tiesioginių tyrimų duomenimis. – *Taikomoji kalbotyra* 1, 1–27.

Wray Alison, Trott Kate, Bloomer Aileen, Reay Shirley, Butler Chris 2005: *Projects in Linguistics. A Practical Guide to Researching Language*. London: Replika Press Pvt.

PRIEDAS

1 LENTELĖ. Sociolingvistinio portreto dimensijos: savybių matrica³²

	Statusas	Solidarumas	Viršenybė	Patrauklumas ir dinamizmas
siekiantis tikslo ... neapsisprendęs	–	+	+	–
patikimas ... nepatikimas	–	+	+	–
rimtas ... lengvabūdis	+	–	+	–
įdomus ... nuobodus	–	+	–	+
pasitikintis savimi ... nepasitikintis savimi	+	–	–	+
protingas ... kvailas	+	–	+	–
malonus ... nemalonus	–	+	–	+
kietas ... nevykėlis	+	–	–	+

³² Savybių matrica parengta remiantis Kristiansen 2009: 187–189, Kristiansen 2010: 545, Kristiansen 2011: 267, Maegaard 2005: 67–69.

2 LENTELĖ. Šnektų reitingo eksperimento šnektų sąrašai

	Vilniaus miesto	Kauno grupės	Marijampolės grupės	Šiaulių grupės	Alytaus grupės	Panevėžio grupės	Utenos grupės	Telšių grupės
	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba
Didmiesčių	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas	Vilniaus šnektas
	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas	Kauno šnektas
	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas	Klaipėdos šnektas
Regionų centrai	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas	Telšių šnektas
	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas	Šiaulių šnektas
	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas	Alytaus šnektas
	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas	Panevėžio šnektas
	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas	Marijampolės šnektas
	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas	Utenos šnektas
Artimos kalbinės aplinkos	Jonavos šnektas	Vikaviškio šnektas	Joniškio šnektas	Varėnos šnektas	Pasvalio šnektas	Ignalinos šnektas	Plungės šnektas	
	Šakių šnektas	Šakių šnektas	Pakruojo šnektas	Druskininkų šnektas	Kupiškio šnektas	Ankščių šnektas	Kretingos šnektas	
Tarmės								Aukštaičių
								Žemaičių
								Suvalkiečių
								Dzūkų

3 LENTELĖ. Marijampolės grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas³³

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N³⁴=203)			
MarM (3)	MarB (6)	MarB (12)	MarM (9)
7,04	7,48	8,43	8,79
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=202)			
MarM (3)	MarB (6)	MarB (12)	MarM (9)
6,69	7,56	8,11	8,75
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=203)			
MarM (3)	MarB (12)	MarB (6)	MarM (9)
7,29	7,84	7,90	8,19
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=202)			
MarM (3)	MarB (6)	MarB (12)	MarM (9)
6,51	7,03	8,23	9,54
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=189)			
MarB (6)	MarM (3)	MarM (9)	MarB (12)
6,85	7,29	9,20	9,29
Protingas (1) – kvailas (7) (N=199)			
MarM (3)	MarB (12)	MarB (6)	MarM (9)
6,68	8,34	8,38	8,77
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=198)			
MarM (3)	MarB (6)	MarB (12)	MarM (9)
6,88	7,56	8,36	9,21
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=203)			
MarB (6)	MarM (3)	MarB (12)	MarM (9)
6,44	7,42	7,98	9,18

³³ Lentelėje pateikiami vidutiniai rangai. Kalbėtojai išrūšiuoti pagal vidutinį rangą, jų reikšmių mažėjimo tvarka. Mažesnis vidutinis rangas reiškia, kad kalbėtojai dažniau linkta priskirti semantinio diferencialo poros kairėje pusėje esančią pozityvią savybę (pavyzdžiui, siekiantis tikslo, patikimas, rimtas ir t. t.). Pažymėtina, kad ir kitų grupių duomenys lentelėse aiškintini taip pat.

³⁴ N – grupės tiriamųjų skaičius. Pažymėtina, kad ir kitų grupių duomenis pateikiančiose lentelėse N žymi tiriamųjų skaičių.

4 LENTELĖ. Marijampolės grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai³⁵

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
MarM (3)	chi ²	0,080	0,151	0,000	0,147	0,434	0,393	0,011	0,189
	p=	0,777	0,697	0,998	0,701	0,510	0,531	0,918	0,664
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
MarM (9)	chi ²	1,328	0,028	0,277	1,413	0,247	0,054	0,012	0,100
	p=	0,249	0,867	0,598	0,235	0,619	0,816	0,914	0,752
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
MarB (6)	chi ²	0,000	2,326	1,768	0,247	0,916	1,579	5,994	0,138
	p=	0,984	0,127	0,184	0,619	0,339	0,209	0,014	0,710
								*(m>b)	
MarB (12)	chi ²	0,337	0,000	0,081	0,044	0,198	1,844	3,420	0,089
	p=	0,561	0,993	0,776	0,834	0,656	0,174	0,064	0,765
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

5 LENTELĖ. Šiaulių grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=190)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)	ŠiaulM (3)
6,35	7,03	7,56	8,08
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=188)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)	ŠiaulM (3)
6,41	7,17	7,38	7,65
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=188)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulM (3)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)
6,12	7,27	7,66	7,95

³⁵ Skirtumo tarp tiriamųjų grupių (berniukų ir mergaičių) vertinimo reikšmingumas patikrintas Kruskalo ir Voliso (angl. *Kruskal-Wallis*) testu. Chi kvadrato skaičiaus didėjimas rodo skirtumo tarp tiriamųjų grupių vertinimo didėjimą. Duomenims diferencijuoti pasirinkti keli reikšmingumo lygmenys: vertinimai reikšmingai skiriasi ... vertinimai labai reikšmingai skiriasi, t. y. * = p < .05; ** = p < .01; *** = p < .001. Pažymėtina, kad ir kitų grupių duomenys lentelėse aiškintini taip pat.

Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=189)			
ŠiaulB (12)	ŠiaulM (3)	ŠiaulB (6)	ŠiaulM (9)
6,52	6,71	6,82	8,00
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=186)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)	ŠiaulM (3)
6,42	7,26	7,63	8,10
Protingas (1) – kvailas (7) (N=191)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulM (9)	ŠiaulM (3)	ŠiaulB (12)
6,37	7,85	7,86	8,05
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=190)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)	ŠiaulM (3)
6,89	7,28	7,52	8,23
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=190)			
ŠiaulB (6)	ŠiaulM (3)	ŠiaulB (12)	ŠiaulM (9)
6,04	6,80	6,96	7,37

6 LENTELE. Šiaulių grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
ŠiaulM (3)	chi ²	0,660	1,36	4,551	2,012	1,18	0,338	0,178	0,224
	p=	0,416	0,243	0,033	0,156	0,277	0,561	0,673	0,636
				*(b>m)					
ŠiaulM (9)	chi ²	1,101	0,921	0,299	1,481	0,648	0,211	0,644	0,87
	p=	0,294	0,337	0,585	0,224	0,421	0,646	0,422	0,351
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
ŠiaulB (6)	chi ²	2,099	2,233	0,226	3,381	0,943	2,672	1,936	0,653
	p=	0,147	0,135	0,634	0,066	0,331	0,102	0,164	0,419
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
ŠiaulB (12)	chi ²	1,085	0,434	4,094	0,016	1,729	0,267	0,399	0,000
	p=	0,298	0,510	0,043	0,899	0,188	0,605	0,527	0,988
				*(b>m)					
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

7 LENTELĖ. Alytaus grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=163)			
AIB (12)	AIB (6)	AIM (9)	AIM (3)
7,06	7,50	7,70	8,16
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=161)			
AIM (9)	AIB (12)	AIM (3)	AIB (6)
7,53	7,53	7,63	7,73
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=159)			
AIB (12)	AIB (6)	AIM (3)	AIM (9)
6,44	7,45	8,01	8,07
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=163)			
AIB (6)	AIB (12)	AIM (3)	AIM (9)
6,85	7,13	7,73	8,10
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=155)			
AIB (6)	AIB (12)	AIM (3)	AIM (9)
6,82	7,25	8,54	8,57
Protingas (1) – kvailas (7) (N=162)			
AIB (12)	AIB (6)	AIM (3)	AIM (9)
7,14	7,44	7,71	8,09
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=164)			
AIM (3)	AIB (6)	AIB (12)	AIM (9)
7,02	7,17	7,65	7,84
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=162)			
AIB (6)	AIB (12)	AIM (3)	AIM (9)
6,16	6,57	7,71	8,11

8 LENTELĖ. Alytaus grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Pati- kimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
AIM (3)	chi ²	1,304	0,728	9,623	0,611	8,349	4,656	3,929	3,2
	p=	0,254	0,394	0,002	0,434	0,004	0,031	0,047	0,074
				**(<i>m>b</i>)		**(<i>m>b</i>)	*(<i>m>b</i>)	*(<i>m>b</i>)	
AIM (9)	chi ²	1,616	3,87	7,596	4,036	3,164	5,383	10,663	1,723
	p=	0,204	0,049	0,006	0,045	0,075	0,020	0,001	0,189
			*(<i>m>b</i>)	**(<i>m>b</i>)	*(<i>m>b</i>)		*(<i>m>b</i>)	**(<i>m>b</i>)	

Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
AlB (6)	chi ²	4,725	5,234	1,026	2,653	9,926	18,65	8,734	6,502
	p=	0,030	0,022	0,311	0,103	0,002	0,000	0,003	0,011
		*(m>b)	*(m>b)			** (m>b)	*** (m>b)	** (m>b)	*(m>b)
AlB (12)	chi ²	0,437	4,762	4,246	2,553	10,495	5,875	15,044	5,784
	p=	0,509	0,029	0,039	0,110	0,001	0,015	0,000	0,016
			*(m>b)	*(m>b)		** (m>b)	*(m>b)	*** (m>b)	*(m>b)
Kruskal-Wallis testas: * = p<.05, ** = p<.01, *** = p<.001									

9 LENTELE. Panevėžio grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=162)			
PanM (3)	PanB (6)	PanM (9)	PanB (12)
6,40	6,74	7,84	8,14
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=161)			
PanB (6)	PanM (3)	PanB (12)	PanM (9)
6,63	6,66	7,83	8,05
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=163)			
PanM (3)	PanB (6)	PanB (12)	PanM (9)
6,28	6,55	7,87	8,74
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=162)			
PanB (6)	PanM (3)	PanB (12)	PanM (9)
6,47	6,64	7,13	7,52
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=154)			
PanM (3)	PanB (6)	PanM (9)	PanB (12)
5,90	6,48	6,98	7,40
Protingas (1) – kvailas (7) (N=158)			
PanM (3)	PanB (6)	PanM (9)	PanB (12)
6,01	6,81	7,93	8,34
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=162)			
PanM (3)	PanB (6)	PanB (12)	PanM (9)
5,88	7,01	8,05	8,19
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=161)			
PanB (6)	PanB (12)	PanM (3)	PanM (9)
6,18	6,40	6,51	7,14

10 LENTELĖ. Panevėžio grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protin-gas	Malo-nus	Kietas
PanM (3)	chi ²	0,107	3,995	0,404	2,098	1,042	6,725	2,012	0,789
	p=	0,743	0,046	0,525	0,147	0,307	0,010	0,156	0,374
			*(m>b)				*(m>b)		
PanM (9)	chi ²	1,098	0,81	0,964	0,505	2,296	0,025	0,413	1,122
	p=	0,295	0,368	0,326	0,477	0,130	0,875	0,521	0,289
		<i>Mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumų nėra</i>							
PanB (6)	chi ²	0,034	0,862	0,058	3,458	4,439	2,166	0,531	0,057
	p=	0,853	0,353	0,810	0,063	0,035	0,141	0,466	0,811
						*(m>b)			
PanB (12)	chi ²	1,061	5,538	1,825	1,429	1,656	0,723	0,064	2,858
	p=	0,303	0,019	0,177	0,232	0,198	0,395	0,801	0,091
			*(b>m)						
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

11 LENTELĖ. Utenos grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=120)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
6,52	7,83	8,18	8,21
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=118)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
6,86	7,19	8,08	8,34
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=119)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
6,63	7,59	8,01	8,48
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=116)			
UtB (6)	UtM (3)	UtB (12)	UtM (9)
6,94	7,54	7,81	8,99

Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=114)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
6,54	7,29	8,11	9,42
Protingas (1) – kvailas (7) (N=116)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
6,91	7,57	8,65	9,32
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=119)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
7,37	7,4	7,75	8,79
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=119)			
UtM (3)	UtB (6)	UtB (12)	UtM (9)
7,36	7,47	7,79	9,06

12 LENTELĖ. Utenos grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
UtM (3)	chi ²	0,030	2,186	4,416	2,172	1,339	2,24	5,194	11,412
	p=	0,863	0,139	0,036	0,141	0,247	0,135	0,023	0,001
				*(m>b)				*(m>b)	***(m>b)
UtM (9)	chi ²	0,142	0,004	1,677	0,046	0,260	0,182	1,008	0,734
	p=	0,706	0,947	0,195	0,831	0,610	0,669	0,315	0,392
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
UtB (6)	chi ²	0,828	0,679	0,037	0,016	0,472	1,767	1,829	1,104
	p=	0,363	0,410	0,847	0,898	0,492	0,184	0,176	0,293
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
UtB (12)	chi ²	0,232	1,140	0,746	2,090	0,362	1,162	1,055	0,791
	p=	0,630	0,286	0,388	0,148	0,547	0,281	0,304	0,374
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

13 LENTELĖ. Telšių grupės tiriamųjų regiolektinės raiškos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=170)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
6,31	7,58	7,92	8,11
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=168)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
6,59	7,42	7,81	8,13
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=173)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
6,56	7,48	8,10	8,51
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=170)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (9)	TelšM (3)
5,14	7,32	7,92	8,22
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=163)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
5,36	7,31	7,95	8,65
Protingas (1) – kvailas (7) (N=174)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
6,97	7,42	8,18	8,49
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=172)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (3)	TelšM (9)
6,91	7,73	7,79	8,31
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=168)			
TelšB (12)	TelšB (6)	TelšM (9)	TelšM (3)
4,51	6,43	8,08	8,57

14 LENTELĖ. Telšių grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
TelšM (3)	chi ²	0,001	3,185	5,517	1,834	2,438	0,32	1,52	0,291
	p=	0,982	0,074	0,019	0,176	0,118	0,572	0,218	0,589
				*(m>b)					
TelšM (9)	chi ²	0,547	2,340	1,016	2,396	0,532	1,022	2,218	1,701
	p=	0,460	0,126	0,313	0,122	0,466	0,312	0,136	0,192
		<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>							

Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
TelšB (6)	chi ²	0,127	1,600	0,352	1,227	5,646	0,170	3,600	0,87
	p=	0,722	0,206	0,553	0,268	0,017	0,680	0,058	0,351
						*(<i>m>b</i>)			
TelšB (12)	chi ²	2,548	3,081	1,843	0,004	0,533	0,329	0,455	0,377
	p=	0,110	0,079	0,175	0,947	0,465	0,566	0,500	0,539
<i>Berniukų ir mergaičių vertinimo skirtumų nėra</i>									
Kruskal-Wallis testas: *=p<.05, **=p<.01, ***=p<.001									

15 LENTELĖ. Kauno grupės tiriamųjų Kauno jaunimo atmainos atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=189)			
KaunM (3)	KaunB (12)	KaunM (9)	KaunB (6)
6,02	6,81	7,67	7,76
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=187)			
KaunM (3)	KaunB (12)	KaunB (6)	KaunM (9)
6,37	6,96	7,53	7,55
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=186)			
KaunB (12)	KaunM (3)	KaunM (9)	KaunB (6)
5,80	6,73	7,10	7,26
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=182)			
KaunM (3)	KaunB (12)	KaunM (9)	KaunB (6)
6,03	7,16	7,36	7,57
Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=182)			
KaunM (3)	KaunB (12)	KaunM (9)	KaunB (6)
6,46	6,93	7,46	7,52
Protingas (1) – kvailas (7) (N=184)			
KaunM (3)	KaunB (12)	KaunM (9)	KaunB (6)
6,24	6,76	7,32	7,84
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=189)			
KaunM (3)	KaunM (9)	KaunB (6)	KaunB (12)
6,22	7,01	7,45	8,19
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=187)			
KaunB (12)	KaunM (3)	KaunB (6)	KaunM (9)
6,66	6,74	7,06	7,74

16 LENTELĖ. Kauno grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
KaunM (3)	chi ²	0,083	2,129	1,254	9,341	0,065	4,841	1,949	4,115
	p=	0,774	0,145	0,263	0,002	0,799	0,028	0,163	0,043
					**(<i>m>b</i>)		*(<i>m>b</i>)		*(<i>m>b</i>)
KaunM (9)	chi ²	0,024	2,752	11,334	0,600	0,751	0,609	3,491	0,052
	p=	0,877	0,097	0,001	0,439	0,386	0,435	0,062	0,820
				**(<i>m>b</i> ³⁶)					
KaunB (6)	chi ²	0,050	0,428	0,422	0,109	0,867	0,000	0,013	0,534
	p=	0,823	0,513	0,516	0,741	0,352	0,994	0,908	0,465
		<i>Mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumų nėra</i>							
KaunB (12)	chi ²	0,013	0,067	7,360	0,016	0,759	1,605	1,160	0,095
	p=	0,910	0,795	0,007	0,899	0,384	0,205	0,281	0,758
				**(<i>m>b</i>)					
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

17 LENTELĖ. Vilniaus grupės tiriamųjų kalbinės giminės atstovo sociolingvistinis portretas

Siekiantis tikslo (1) – neapsisprendęs (7) (N=177)			
VilnM (6)	VilnB (2)	VilnB (8)	VilnM (4)
4,05	5,09	5,18	5,26
Patikimas (1) – nepatikimas (7) (N=177)			
VilnM (6)	VilnM (4)	VilnB (2)	VilnB (8)
4,35	4,71	5,08	5,25
Rimtas (1) – lengvabūdis (7) (N=175)			
VilnM (6)	VilnM (4)	VilnB (8)	VilnB (2)
4,01	4,95	5,23	5,51
Įdomus (1) – nuobodus (7) (N=173)			
VilnB (2)	VilnM (6)	VilnM (4)	VilnB (8)
4,05	4,15	4,88	4,89

³⁶ Šioje ir kitose priedo lentelėse: m – vertintojos mergaitės, b – vertintojai berniukai.

Pasitikintis savimi (1) – nepasitikintis (7) (N=169)			
VilnM (6)	VilnB (2)	VilnB (8)	VilnM (4)
4,20	4,35	5,28	5,82
Protingas (1) – kvailas (7) (N=176)			
VilnB (2)	VilnM (4)	VilnM (6)	VilnB (8)
5,38	5,00	4,37	5,27
Malonus (1) – nemalonus (7) (N=178)			
VilnM (4)	VilnM (6)	VilnB (2)	VilnB (8)
4,13	4,69	4,70	5,31
Kietas (1) – nevykėlis (7) (N=178)			
VilnB (2)	VilnM (6)	VilnB (8)	VilnM (4)
3,82	4,24	4,76	5,24

18 LENTELĖ. Vilniaus grupės mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai

		Siek. tikslo	Patikimas	Rimtas	Įdomus	Pasit. savimi	Protingas	Malonus	Kietas
VilnM (4)	chi ²	4,596	5,509	1,378	5,477	0,764	9,926	7,421	2,986
	p=	0,032	0,019	0,240	0,019	0,382	0,002	0,006	0,084
		*(m>b)	*(m>b)		*(m>b)		***(m>b)	***(m>b)	
VilnM (6)	chi ²	2,570	2,528	2,437	4,768	5,451	1,378	1,536	6,213
	p=	0,109	0,112	0,119	0,029	0,020	0,240	0,215	0,013
					*(m>b)	*(m>b)			*(m>b)
VilnB (2)	chi ²	0,645	1,911	1,207	5,538	0,655	4,725	1,846	0,033
	p=	0,422	0,167	0,272	0,019	0,418	0,030	0,174	0,857
					*(m>b)		*(m>b)		
VilnB (8)	chi ²	0,343	0,6	0,036	0,078	1,015	1,237	2,703	0,188
	p=	0,558	0,439	0,850	0,779	0,314	0,266	0,100	0,664
	<i>Mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumų nėra</i>								
Kruskal-Wallis testas: * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001									

19 LENTELĖ. Bendrinės kalbos ir Vilniaus kalbos atstovo sociolingvistiniai portretai: mergaičių ir berniukų vertinimo skirtumai³⁷

		Vilniaus miesto tiriamieji	Kauno grupė	Marijampolės grupė	Šiaulių grupė	Alytaus grupė	Panėvėžio grupė	Utenos grupė	Telšių grupė
BkM (1)	<i>siek. tikslo</i>		*(m>b)	*(m>b)		*(m>b)			
	<i>patikimas</i>	** (m>b)	*(m>b)	*** (m>b)	*(m>b)	*** (m>b)		** (m>b)	
	<i>rimtas</i>		*(m>b)	*(m>b)		*** (m>b)		** (m>b)	
	<i>įdomus</i>			** (m>b)	** (m>b)	** (m>b)	*(m>b)		** (m>b)
	<i>pasitik. savimi</i>	*(m>b)	*** (m>b)	** (m>b)		** (m>b)	*(m>b)	** (m>b)	*(m>b)
	<i>protingas</i>	*(m>b)		** (m>b)		*** (m>b)	** (m>b)	*(m>b)	
	<i>malonus</i>	*(m>b)	*** (m>b)	*** (m>b)		*** (m>b)	*(m>b)		
	<i>kietas</i>	*(m>b)	** (m>b)		** (m>b)	** (m>b)			
BkM (7)	<i>siek. tikslo</i>			*(m>b)		*** (m>b)			
	<i>patikimas</i>	*(m>b)		*(m>b)		*** (m>b)			
	<i>rimtas</i>					*(m>b)			
	<i>įdomus</i>			*** (m>b)		*(m>b)	*** (m>b)		
	<i>pasitik. savimi</i>		*(m>b)			*(m>b)			
	<i>protingas</i>			** (m>b)		*** (m>b)			
	<i>malonus</i>		*(m>b)	*** (m>b)		*** (m>b)	*(m>b)		
	<i>kietas</i>	*(m>b)			** (m>b)	*(m>b)			
BkB (4) / BkB3	<i>siek. tikslo</i>			** (m>b)		** (m>b)			
	<i>patikimas</i>			** (m>b)	*(m>b)	*** (m>b)			
	<i>rimtas</i>					*(m>b)		*(m>b)	
	<i>įdomus</i>								
	<i>pasitik. savimi</i>					** (m>b)			
	<i>protingas</i>			*(m>b)		** (m>b)			
	<i>malonus</i>			*(m>b)		** (m>b)			
	<i>kietas</i>					*(m>b)			

³⁷ Suskaičiuoti eksperimento duomenys patikrinti, taikant Kruskalo ir Voliso testą (taip pat žr. 35 išnašą). Santrumpa Bk – bendrinė kalba. Pažymėtina, kad Vilniaus grupėje teikti vertinti tik 8 stimulai, taigi už pasivirojo brūkšnio (/) nurodyta Vilniaus grupėje vertintų stimulų numeriai.

Kalbos variantiškumas paauglių akimis: lyties kintamasis

		Vilniaus miesto tiriamieji	Kauno grupė	Marijampolės grupė	Šiaulių grupė	Alytaus grupė	Panėvėžio grupė	Utenos grupė	Telšių grupė
BkB (10) / BkB (5)	<i>siek. tikslo</i>			** (m>b)					
	<i>patikimas</i>			** (m>b)		* (m>b)			
	<i>rimtas</i>			** (m>b)					
	<i>įdomus</i>			** (m>b)		** (m>b)			* (m>b)
	<i>pasitik. savimi</i>			*** (m>b)		** (m>b)			** (m>b)
	<i>protingas</i>			*** (m>b)		** (m>b)			
	<i>malonus</i>			*** (m>b)		*** (m>b)			*** (m>b)
	<i>kietas</i>					* (m>b)			
VilnM (5) / VilnM (4)	<i>siek. tikslo</i>	* (m>b)				*** (m>b)			
	<i>patikimas</i>	* (m>b)				*** (m>b)			** (m>b)
	<i>rimtas</i>					* (m>b)			** (m>b)
	<i>įdomus</i>	* (m>b)				* (m>b)			
	<i>pasitik. savimi</i>					* (m>b)			
	<i>protingas</i>	** (m>b)				*** (m>b)			* (m>b)
	<i>malonus</i>	** (m>b)	* (m>b)	* (m>b)		*** (m>b)			* (m>b)
	<i>kietas</i>								
VilnM (11) / VilnM (6)	<i>siek. tikslo</i>		* (m>b)		* (m>b)	* (m>b)	* (m>b)		** (m>b)
	<i>patikimas</i>			** (m>b)		* (m>b)		* (m>b)	* (m>b)
	<i>rimtas</i>		** (m>b)			*** (m>b)			** (m>b)
	<i>įdomus</i>	* (m>b)	* (m>b)		* (m>b)	* (m>b)	** (m>b)		*** (m>b)
	<i>pasitik. savimi</i>	* (m>b)	** (m>b)	* (m>b)		** (m>b)			** (m>b)
	<i>protingas</i>		*** (m>b)		* (m>b)	* (m>b)	** (m>b)	* (m>b)	*** (m>b)
	<i>malonus</i>		** (m>b)	* (m>b)	* (m>b)	* (m>b)	*** (m>b)		*** (m>b)
	<i>kietas</i>	* (m>b)							** (m>b)
VilnB (2)	<i>siek. tikslo</i>								
	<i>patikimas</i>			* (m>b)		*** (m>b)			* (m>b)
	<i>rimtas</i>				* (m>b)				
	<i>įdomus</i>	* (m>b)	** (m>b)	** (m>b)		*** (m>b)	* (m>b)		
	<i>pasitik. savimi</i>			* (m>b)		*** (m>b)	* (m>b)	* (m>b)	* (m>b)
	<i>protingas</i>					*** (m>b)			
	<i>malonus</i>		** (m>b)			*** (m>b)		* (m>b)	** (m>b)
	<i>kietas</i>	* (m>b)	* (m>b)	** (m>b)		** (m>b)			

	Vilniaus miesto tiriamieji	Kauno grupė	Marijampolės grupė	Šiaulių grupė	Alytaus grupė	Panevėžio grupė	Utenos grupė	Telšių grupė
VilnB (8)	<i>siek. tikslo</i>		*(m>b)		***(m>b)			
	<i>patikimas</i>		***(m>b)	*(m>b)	***(m>b)	*(m>b)		
	<i>rimtas</i>				***(m>b)			*(m>b)
	<i>įdomus</i>			*(m>b)	***(m>b)			*(m>b)
	<i>pasitik. savimi</i>				***(m>b)			***(m>b)
	<i>protingas</i>		***(m>b)	*(m>b)	****(m>b)	*(m>b)		***(m>b)
	<i>malonus</i>		***(m>b)	***(m>b)	****(m>b)			****(m>b)
	<i>kietas</i>			*(m>b)				

20 LENTELĖ. Šnektų reitingai

Vilniaus miesto	Kauno grupės	Marijampolės grupės	Šiaulių grupės	Alytaus grupės	Panevėžio grupės	Utenos grupės	Telšių grupės
Vilniaus šneкта	Kauno šneкта	Vilniaus šneкта	Vilniaus šneкта	Alytaus šneкта	Panevėžio šneкта	Utenos šneкта	Žemaičių
Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Vilkaviškio šneкта	Šiaulių šneкта	Bendrinė kalba	Vilniaus šneкта	Vilniaus šneкта	Telšių šneкта
Klaipėdos šneкта	Vilniaus šneкта	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Vilniaus šneкта	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba	Bendrinė kalba
Utenos šneкта	Klaipėdos šneкта	Kauno šneкта	Kauno šneкта	Kauno šneкта	Kauno šneкта	Anykščių šneкта	Klaipėdos šneкта
Kauno šneкта	Alytaus šneкта	Marijampolės šneкта	Klaipėdos šneкта	Druskininkų šneкта	Klaipėdos šneкта	Kauno šneкта	Plungės šneкта
Alytaus šneкта	Jonavos šneкта	Klaipėdos šneкта	Panevėžio šneкта	Varėnos šneкта	Šiaulių šneкта	Klaipėdos šneкта	Vilniaus šneкта
Šiaulių šneкта	Utenos šneкта	Alytaus šneкта	Joniškio šneкта	Klaipėdos šneкта	Pasvalio šneкта	Panevėžio šneкта	Aukštaičių
Panevėžio šneкта	Šiaulių šneкта	Šakių šneкта	Utenos šneкта	Utenos šneкта	Marijampolės šneкта	Šiaulių šneкта	Kauno šneкта
Marijampolės šneкта	Panevėžio šneкта	Panevėžio šneкта	Marijampolės šneкта	Marijampolės šneкта	Utenos šneкта	Alytaus šneкта	Šiaulių šneкта
Telšių šneкта	Šakių šneкта	Šiaulių šneкта	Telšių šneкта	Panevėžio šneкта	Alytaus šneкта	Marijampolės šneкта	Kretingos šneкта

Vilniaus miesto	Kauno grupės	Marijampolės grupės	Šiaulių grupės	Alytaus grupės	Panevėžio grupės	Utenos grupės	Telšių grupės
	Marijampolės šnekta	Utenos šnekta	Alytaus šnekta	Šiaulių šnekta	Kupiškio šnekta	Ignalinos šnekta	Panevėžio šnekta
	Telšių šnekta	Telšių šnekta	Pakruojo šnekta	Telšių šnekta	Telšių šnekta	Telšių šnekta	Utenos šnekta
							Alytaus šnekta
							Marijampolės šnekta
							Dzūkų
							Suvalkiečių

Variability of Language in the Eyes of Teenagers: The Variable of Gender

SUMMARY

The article analyses the data from the research project “Lithuanian language: ideals, ideologies and identity shifts”. The research question is whether the variable of gender is a significant variable differentiating the Lithuanian language ideals of the young generation. Such consideration is based on the data of experiments of linguistic attitudes carried out around 7 largest regional cities of Lithuania and Vilnius. An experiment of linguistic attitudes performed in 23 Lithuanian schools is binary: *unconscious* and *conscious* attitudes were analysed.

The experiment of stimuli was the basis for the study of unconscious attitudes. The speech database of 12 stimuli consisted of 8 stable and 4 variable stimuli. In each case the participants evaluated 4 representatives of the standard language (2 girls and 2 boys) and 4 representatives of the Vilnius language (2 girls and 2 boys). The speakers of the remaining 4 stimuli (2 girls and 2 boys) are attributed to regiolectal expressions. The so called speaker evaluation experiment was applied to identify unconscious attitudes. A standard 7-point semantic differential scale was used in the experiment.

The ratings of sub-dialects formed the basis for the study of conscious attitudes. The participants rated the varieties of the Lithuanian language by the subjective – *best ...worst* – criterion.

In summary of the study of conscious and unconscious linguistic attitudes, several conclusions can be drawn. The data of the ratings of sub-dialects suggest that the gender of participants is an important variable determining different evaluations of attractiveness of individual language varieties among girls and boys or even the prototype systems of the most attractive expression in certain cases. A tendency can be recorded that the ratings of sub-dialects of boys

reveal a greater loyalty to the varieties of *linguistic homeland* (or regiolectal varieties in general), whereas the ratings of sub-dialects of girls reveal a more favourable evaluation of the standard language. It can be stated that the variable of gender should not be strongly associated with the trinomial (i.e. standard language, Vilnius language, regiolectal variety) variability. The data from the part of experiment dealing with unconscious attitudes show that the variable of gender is significant in respect of evaluation of non-varieties. The statistically *significant* or *highly significant* differences in evaluations between boys and girls manifest on the level of unconscious attitudes show that female participants can be characterised by a more favourable disposition in respect of any variability. In evaluating the speakers of all language varieties, girls were prone to creating more positive sociolinguistic portraits than boys; only the sociolinguistic portraits of the representatives of *linguistic homeland* are corrected by the variable of gender to a far lesser extent compared to a representative of the standard language or the Vilnius language.

Įteikta 2013 m. spalio 7 d.

DAIVA ALIŪKAITĖ

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva

daiva.aliukaite@gmail.com